

นิติบุคคลและความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล

สภาพของนิติบุคคล

ปัจจุบันกฎหมายยอมรับสถานภาพทางกฎหมายของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งนิติบุคคลนั้นเมื่อกฎต่าง ๆ ได้ถึงกันว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งที่ถูกสมมติขึ้น (fiction) หรือเป็นสภาพที่เป็นอยู่จริง (entity) เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา ซึ่งนักกฎหมายหลายท่าน มีความเห็นว่าข้อโต้เถียงของทั้งสองทฤษฎีดังกล่าวเป็นการมองปัญหาที่ไม่ถูกต้อง เพราะจริงแล้วไม่ว่ากลุ่มบุคคลหรือบุคคลธรรมดา การจะเป็นวัตถุแห่งกฎหมายได้ก็เป็นเรื่องนามธรรมเหมือนกัน การจะมองว่า นาย ก. หรือบริษัท หรือสมาคม เป็นวัตถุแห่งกฎหมายจึงไม่ใช่ทั้งเรื่องสมมติและเรื่องจริง แต่เป็นเรื่องที่เป็นผลแห่งการยอมรับของกฎหมายด้วยกัน

ในระบบกฎหมายของฝรั่งเศส¹ ในถือว่าปัจเจกชนหรือบุคคลธรรมดาเป็นวัตถุแห่งกฎหมาย ก็เพราะเกียรติศักดิ์ในความเป็นมนุษย์ กลุ่มบุคคลจึงเป็นวัตถุแห่งกฎหมายเช่นเดียวกัน เพราะเป็นที่รวมของปัจเจกชน

โดยทั่วไปแล้ว นิติบุคคลของฝรั่งเศสนั้นเกิดจากบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ที่กำหนดให้กลุ่มหรือคณะบุคคลใดเป็นนิติบุคคล แต่ก็มีได้หมายความว่านิติบุคคลจะต้องเกิดจากการก่อตั้งของกฎหมายเท่านั้น ศาลฎีกาฝรั่งเศสได้วินิจฉัยว่า กลุ่มบุคคลที่สามารถแสดงออกพร้อมกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นผลประโยชน์ที่สมควร ย่อมเป็นกลุ่มบุคคลที่กฎหมายยอมรับและคุ้มครอง

ความหมายและองค์ประกอบของนิติบุคคล

1. นิติบุคคลตามกฎหมายฝรั่งเศส

หมายถึงเป็นที่รวม (un ensemble) คือเป็นกลุ่มบุคคล กลุ่มบุคคลนี้อาจเป็นกลุ่มปัจเจกชนรวมกันเป็นสมาคม บริษัท ฯลฯ หรือเป็นกลุ่มนิติบุคคล รวมกันเกิดเป็นนิติบุคคลใหม่ หรืออาจจะเป็นกลุ่มทรัพย์สินที่มีประโยชน์แห่งจุดมุ่งหมายที่แน่นอนอันได้แก่มูลนิธิ (foundation) เป็นที่รวมที่มีการจัดระเบียบ

ก. เพื่อจุดมุ่งหมายบางประการ เช่น ในทางการเมือง กีฬา การค้า เป็นต้น บุคคลมารวมกัน เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลประโยชน์ร่วมกันที่แตกต่างจากผลประโยชน์ของแต่ละคนที่มาารวมกัน

¹ Vedel Georges, Droit administratif, 6ed., paris 1976 pp.633-634

² ผศ.ดร. โภคิน พลกุล นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนของฝรั่งเศส พ.ศ. 2529

ข. เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นิติบุคคลย่อมต้องมืองค์กรที่ทำหน้าที่ทั้งในเรื่อง การกำหนดทิศทางหรืออำนาจของนิติบุคคลนั้น ซึ่งคือเรื่องการบริหารภายในและในแง่ของการ เป็น ผู้แทนนิติบุคคลต่อบุคคลภายนอกไปพร้อมๆกัน ซึ่งองค์กรเช่นว่าก็คือบุคคลธรรมดาที่มาทำหน้าที่แสดง เจตนาแทนนิติบุคคลตลอดจนรับผิดชอบแทนนิติบุคคลในบางกรณี

ค. นิติบุคคลย่อมต้องมีปัจจัยในการดำเนินการ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีทรัพย์สินและ สิทธิต่างๆของตนโดยเฉพาะต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่มารวมกัน ตลอดจนมีบุคคลากรของนิติบุคคล นั้น

ง. ในการดำเนินกิจกรรม นิติบุคคลย่อมสามารถได้มาซึ่งสิทธิต่างๆ หรือก่อให้เกิดหนี้ได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ นิติบุคคลเหมือนกับบุคคลธรรมดาในแง่ที่ว่า เป็นวัตถุแห่งกฎหมายที่ได้รับการยอมรับและคุ้มครอง มีสิทธิและหน้าที่ต่างๆภายใต้บังคับของกฎหมายที่ให้อำนาจจัด ตั้งเป็นนิติบุคคลและตามบทบัญญัติที่พึงประสงค์ตามข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง เช่นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้บริษัทที่จดทะเบียนถูกต้องแล้วเป็นนิติ บุคคล เป็นต้น

2. นิติบุคคลในกฎหมายอังกฤษ

นิติบุคคลตามกฎหมายอังกฤษ มีลักษณะดังนี้³

(1) ความต่อเนื่อง ความเป็นอยู่ของสิ่งที่เป็นนิติบุคคลนั้นจะต้องอยู่โดยต่อเนืองกันไป (continuity) หากเมื่อใดมีสิทธิหน้าที่อย่างใดเกิดขึ้นกับสิ่งนั้น สิทธิหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จะต้องมิอยู่ตลอดไปคู่กับสิ่งนั้น จริงอยู่ความเป็นอยู่ของนิติบุคคลมิอยู่ในช่วงระยะเวลาที่จะมีการสิ้นสุดลงก็ได้ เช่น การตั้งบริษัทขึ้นและต่อมายกเลิกไป แต่ในขณะที่บริษัทมีอยู่ บริษัทนั้นย่อมเป็นวัตถุ ในกฎหมาย (subject of law)

(2) ความมีเอกภาพเฉพาะ กลุ่มชนหรือบุคคลอาจมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายโดยตรงกับนิติบุคคลใด แต่นิติบุคคลจะต้องมีความเป็นอยู่ของตนเองอันเป็นเอกภาพเฉพาะ (distinct entity) แยกต่างหากจากบุคคลที่เกี่ยวข้องเสมือนสิ่งที่เป็นนิติบุคคลนั้นเป็นอีกบุคคล หนึ่ง ความรับผิดชอบและการถือสิทธิจะแยกต่างหากออกไปเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือหุ้นกับ บริษัท เป็นต้น

กฎหมายอังกฤษ ไม่มีระบบกฎหมายมหาชนแยกออกไปต่างหากอย่างแท้จริงแม้ว่า ลักษณะบางอย่างจะแตกต่างอยู่บ้าง นิติบุคคลที่เป็นผู้ดำเนินการต่างๆแทนรัฐจึงมีลักษณะในการจัดระบบร่วมกับนิติบุคคลอื่นๆทั่วไปของภาคเอกชน

³W.H. Goodhart, Corporations 9, Halsbury's laws of England pp.

อย่างไรก็ตามแม้ว่าตามกฎหมายจะมีนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาแล้ว ยังมีบางสิ่งที่กฎหมายอังกฤษยอมรับและเรียกกันว่ากึ่งนิติบุคคล (semi corporation) เพราะมีสภาพทางกฎหมายบางประการคล้ายนิติบุคคล แม้ว่าจะไม่ครบถ้วนเท่ากันก็ตาม เช่น registered friendly society ซึ่งมีสิทธิใช้ชื่อร่วมในการจะฟ้องหรือถูกฟ้องได้ และมีสิทธิถือทรัพย์สินตามวัตถุประสงค์แห่งการจัดตั้งซึ่งห่างหุ่ส่วนสามัญ (partnership) ที่ไม่เป็นนิติบุคคลก็มีสภาพอย่างเดียวกัน โดยรัฐเป็นผู้ให้เอกสิทธิ์ดังกล่าวขึ้นโดย Letter patent ซึ่งจะมีการระบุให้มีสิทธิอะไรหรือไม่มีสิทธิอะไรก็ได้ ซึ่ง Inns of Court และ Trustee Saving Bank ก็จัดเป็นองค์กรในกลุ่ม "กึ่งนิติบุคคล"

มีข้อน่าสังเกตว่า ยังมีกลุ่มหรือบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่ใช่นิติบุคคล แต่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายในตำแหน่งราชการต่างๆ เช่นผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ พนักงานสอบสวน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลธรรมดาที่กฎหมายระบุฐานะไว้ซึ่งตามกฎหมายอังกฤษเรียกว่า Corporation sole

ประเภทของนิติบุคคล

นิติบุคคล มีการแบ่งแยกตามลักษณะต่างๆ หลายประเภท ดังนี้

1. ตามกฎหมายอังกฤษ

แบ่งแยกตามลักษณะขององค์กร ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

(1) Corporation of Individual คือนิติบุคคลที่เป็นกลุ่มของบุคคล (collection of individual) ซึ่งรวมกันเป็นอันเดียวกับภายใต้ชื่อเฉพาะ และมีความเป็นอยู่ต่อเนื่อง และมีความสามารถในหลายแง่อย่างบุคคลธรรมดา เช่น ได้สิทธิ มีหน้าที่ ทำสัญญา ฟ้อง ถูกฟ้อง ฯลฯ โดยในการรวมกันอาจมีกลุ่มบุคคลที่มีฐานะเท่ากันหรือเป็นกลุ่มบุคคลและมีหัวหน้าเพื่อจะทำการแทนนิติบุคคลนั้น

(2) Corporation sole คือนิติบุคคลที่ประกอบด้วยบุคคลธรรมดาเพียงคนเดียว แต่นิติบุคคลนั้นมีความเป็นอยู่ต่อเนื่อง โดยอาจถือสิทธิและหน้าที่ต่างๆในกฎหมายได้ แต่ความต่อเนื่องนี้อาจจะจกไปบ้าง ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ หรือหายไปและรอบุคคลใหม่มา นิติบุคคลประเภทนี้มีลักษณะเฉพาะโดยสิ่งที่เป็นนิติบุคคลดังกล่าวมีฐานะ 2 ฐานะคือ

ก) ฐานะเป็นนิติบุคคล (Corporate capacity) และ

ข) ฐานะเป็นบุคคลตามธรรมชาติ (natural Capacity)

การเกี่ยวข้องกับนิติบุคคลประเภทนี้จึงต้องระบุฐานะให้แจ้งชัด ดังนี้บุคคลตามธรรมชาติที่จะเข้ามาเป็นนิติบุคคลประเภทนี้ จึงเน้นที่ตัวตำแหน่ง (office) หรือสถาบันที่เป็นนิติบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ บุคคลธรรมดาที่มาสืบตำแหน่งแทนจะรับสิทธิหน้าที่ทุกอย่างต่อเนื่องกันต่อไป นิติบุคคลประเภทนี้มีที่มาจากหลักปฏิบัติขององค์กรทางศาสนาเช่นตำแหน่ง archbishop, dean rector ต่อมามีการนำแนวความคิดนี้ไปใช้ในหลายกรณี รวมทั้งองค์กรของรัฐประเภทต่างๆด้วย

แบ่งแยกนิติบุคคลตามภารกิจ (activities) เช่น

- (1) รัฐอธิปไตย รัฐมนตรี และพนักงานของรัฐ
- (2) องค์การปกครองท้องถิ่น
- (3) หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ปฏิบัติ หรือให้คำปรึกษา เช่นในระดับชาติมี Occupational Pensions Board หรือในระดับท้องถิ่นมี Water authorities
- (4) รัฐวิสาหกิจ
- (5) สถาบันส่งเสริมศิลปะและวิทยาศาสตร์ เช่น Royal Society ฯลฯ
- (6) สมาคมทางวิชาชีพหรือธุรกิจ เช่น Law Society เป็นต้น
- (7) มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา
- (8) องค์การสาธารณกุศล
- (9) สมาคมหรือองค์การที่ไม่มุ่งกำไร
- (10) สมาคมนายจ้าง และสหภาพแรงงาน
- (11) องค์การที่มุ่งหมายกำไร เช่นผู้ร่วมบริษัท ฯลฯ

แบ่งแยกนิติบุคคลออกตามสภาพการจัดตั้ง เช่น

- (1) การจัดตั้งโดย Royal charter ซึ่งรัฐเป็นผู้อนุญาตตามอำนาจ Royal prerogative โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายเฉพาะ
- (2) การตั้งโดยกฎหมายของรัฐสภา
- (3) การตั้งโดย Royal charter แต่ได้รับอำนาจเพิ่มเติมโดยกฎหมายของรัฐสภา
- (4) การตั้งโดยระบบ Common Law เช่น กษัตริย์, bishop, รัฐสภา

2. ตามกฎหมายฝรั่งเศส

นิติบุคคลอาจเกิดจากและขึ้นอยู่กับกฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชนก็ได้

- (1) นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน

นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนอาจมีวัตถุประสงค์ในทางการค้าหากำไร เช่น บริษัท หรือไม่มีวัตถุประสงค์ในทางการค้าหากำไร เช่นสมาคม สหภาพ (syndicats) องค์การสงเคราะห์ (mutuelle) อันเป็นที่รวมของกลุ่มบุคคล หรือมูลนิธิอันเป็นกองทรัพย์สิน เป็นต้น

- (2) นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน

นอกจากรัฐแล้วก็ยังมีนิติบุคคลอื่นอีก ซึ่งอาจแยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ องค์การปกครองทางเขตแดน (collectivite's territoriales) หรือที่เรียกกันว่า องค์การปกครองท้องถิ่น (collectivites locales) และองค์การมหาชน (etablisements publics) หรือ องค์การกระจายอำนาจทางบริหารหรือทางเทคนิคนั่นเอง

นอกจากนี้ระบบกฎหมายของฝรั่งเศส ยังได้สร้างนิติบุคคลประเภทใหม่ขึ้นมา ซึ่งถือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน แต่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนซึ่งมีวัตถุประสงค์

เพื่อจัดทำบริการสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง นิติบุคคลประเภทนี้บางครั้งก็เรียกว่า นิติบุคคลผสม *personnes mixtes* เพราะในบางลักษณะนิติบุคคลดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับ นิติบุคคลมหาชน

ในประเทศฝรั่งเศสนั้นถือว่า รัฐเป็นนิติบุคคล กระทรวง ทบวง กรม ของ ฝรั่งเศสไม่เป็นนิติบุคคล ในขณะที่ระบบกฎหมายไทย ไม่ถือว่ารัฐเป็นนิติบุคคล แต่ให้กระทรวง ทบวง กรม เป็นนิติบุคคล

3. ตามกฎหมายเยอรมัน

แบ่งออกเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายมหาชน

3.1 นิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งเยอรมัน⁴

แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

ก) สมาคม (*association หรือ verein*) สมาคมตามกฎหมายแพ่ง เยอรมัน(BGB) แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

(1) สมาคมที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า (*Ideal Verein*) จะมีสภาพเป็นนิติบุคคลก็ต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมาคมต่อศาลแห่งท้องถิ่น (*Local Amtsgericht*) แล้ว

(2) สมาคมการค้า (*Wirtschaftlicher Verein*) จะมีสภาพเป็นนิติบุคคลต้องได้รับอนุญาตให้จัดตั้งจาก *Administrative Authority* แล้วเท่านั้น

(3) สมาคมในต่างประเทศ จะมีสภาพเป็นนิติบุคคลก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจาก *The Federal Minister Of The Interior* แล้วเท่านั้น

ข) มูลนิธิ (*Foundation or Stiftung*)

ได้แก่กองทุนทรัพย์สินที่มีผู้บริจาค เพื่อวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในตราสารของมูลนิธิและมูลนิธิจะมีสภาพเป็นนิติบุคคลก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจาก *Higher Administrative authority* แล้ว

นอกจากสมาคมและมูลนิธิแล้ว อาจมีนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนในรูปแบบอื่นอีก เช่นบริษัทที่จำกัดโดยหุ้น (*company limited by share หรือ Aktiengesellschaft*) บริษัทจำกัด (*company with limited liability หรือ Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) เป็นต้น

⁴ *Anderas Wittern, Grundriss Des Verwaltungsrechts* (Köln: Verlag W. Kolhammer, 1981) pp.65-69

3.2 นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนของเยอรมัน

ได้แก่นิติบุคคลที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยบทกฎหมาย มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งตามกฎหมายมหาชนก็เพื่อให้เป็นผู้จัดทำบริการสาธารณะต่างๆ ตามกฎหมาย ปกครองซึ่งในแต่ละประเทศอาจมีรูปแบบของนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนนี้แบ่งออกได้ 3 ประเภทคือ

ก) องค์การ (Korperschaft)

หมายถึงคณะบุคคลซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยสมาชิก ดังนั้นองค์การจึงต้องมีสมาชิกที่เป็นตัวบุคคลซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ เช่น สมาชิกของเทศบาลก็คือราษฎรซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนั้นๆ แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

(1) องค์การในทางพื้นที่ (Gebiet Korperschaft)

หมายถึงองค์การที่ใช้อำนาจปกครองเหนือพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่ตั้งแน่นอน เช่นเหนือเขตเทศบาลแห่งใดแห่งหนึ่ง อำนาจปกครองเหนือพื้นที่ขององค์การประเภทนี้มีใช้มีแต่เพียงมีอำนาจเหนือสมาชิกที่อยู่ในพื้นที่ขององค์การนั้นเท่านั้น แต่รวมถึงบุคคลอื่นที่ต้องผูกพันตามกฎหมายขององค์การนั้นด้วย เช่นเทศบาล สุขาภิบาล รวมทั้งรัฐ ก็ถือว่าเป็นองค์การในทางพื้นที่เช่นกัน

(2) องค์การในทางบุคคล (Personal Korperschaft)

หมายถึงองค์การที่กำหนดคุณสมบัติของสมาชิกไว้โดยเฉพาะเจาะจง องค์การประเภทนี้จะมีอำนาจหน้าที่ในทางกฎหมายมหาชนเหนือบุคคลที่เป็นสมาชิกขององค์การนั้นเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจในทางพื้นที่และไม่มีอำนาจหน้าที่ในลักษณะทั่วไป เหมือนองค์การในทางพื้นที่ แต่จะมีอำนาจหน้าที่เฉพาะที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ตัวอย่างเช่น เนติบัณฑิตยสภา แพทยสภา เป็นต้น

ข) สถาบัน (Anstalt)

สถาบันซึ่งมีความสามารถตามกฎหมายมหาชนนั้น แตกต่างจากองค์การคือไม่มีสมาชิกแต่เป็นหน่วยงานทางปกครองซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานสาธารณะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างของสถาบันประเภทนี้ เช่น องค์การคลังสินค้า องค์การสื่อสารมวลชน

ค) มูลนิธิ (Stiftung)

มูลนิธิที่มีความสามารถตามกฎหมายมหาชน หมายถึงหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในลักษณะมูลนิธิ หรือหน่วยงานทางปกครองที่ยอมรับหรือจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายมหาชน เพื่อการดำเนินงานสาธารณะให้เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้โดยอาศัยทรัพย์สินเป็นเครื่องมือ เช่น องค์การสงเคราะห์ต่างๆ เป็นต้น

4. นิติบุคคลในกฎหมายเอกชนของไทย

ได้แก่นิติบุคคลที่อยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และดำเนินกิจการส่วนเอกชน หรือในฐานะอย่างเดียวกับเอกชน ซึ่งนิติบุคคลในทางกฎหมายเอกชนอาจได้รับมอบหมายให้จัดทำบริการสาธารณะได้ แต่ไม่มีอำนาจพิเศษในทางปกครองเหมือนทบวงการเมืองซึ่งเป็นนิติบุคคลในกฎหมายมหาชน

อนึ่ง นิติบุคคลในกฎหมายเอกชนเกิดขึ้นโดย

1) บุคคลธรรมดาารวมกันจัดทำกิจการอันใดอันหนึ่ง เมื่อดำเนินกิจการที่จำเป็นต้องมีทรัพย์สินและต้องทำนิติกรรมต่างๆ โดยมีนิติบุคคลเป็นเจ้าของทรัพย์สินและทำนิติกรรมนี้ขึ้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานแทนบุคคลธรรมดา ที่รวมกันเข้านั้น เช่น ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด เป็นต้น

2) เมื่อมีการรวมทรัพย์สินเพื่อดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่ง โดยมีได้มุ่งหมายในทางกำไร ซึ่งได้แก่มูลนิธิ โดยนำทรัพย์สินที่รวมไว้มาจัดสรรไว้เป็นแผนก เพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี และเพื่อสาธารณประโยชน์อื่นๆ และมีได้หมายเพื่อค่ากำไร มูลนิธินี้เมื่อรัฐบาลให้อำนาจแล้วย่อมมีสภาพเป็นนิติบุคคล

ในวิทยานิพนธ์นี้จะพิจารณาถึงเฉพาะความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล ที่จัดเป็นนิติบุคคลในกฎหมายเอกชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 72(3) (4) (5) และ (6) เท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก) ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว คือกิจการซึ่งบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการร่วมกันด้วยประสงค์จะแบ่งกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น

ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ประกอบด้วยผู้เป็นหุ้นส่วนที่ไม่จำกัดความรับผิดชอบตั้งแต่สองคนขึ้นไป ตกลงเข้ากันเพื่อประกอบกิจการร่วมกัน และได้ยื่นจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท

(2) ห้างหุ้นส่วนจำกัด คือ ห้างหุ้นส่วนที่ประกอบด้วยผู้เป็นหุ้นส่วนสองจำพวกคือ

(ก) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคนซึ่งมีจำกัดความรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนรับจะลงหุ้นส่วนนั้น และ

(ข) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียว หรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนไม่จำกัดจำนวน

ห้างหุ้นส่วนจำกัดนี้ กฎหมายบังคับให้ต้องจดทะเบียน มิฉะนั้นแล้วให้ถือว่าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญ ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้สินของห้างหุ้นส่วนโดยไม่จำกัดจำนวน จนกว่าจะได้จดทะเบียน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1079

ห้างหุ้นส่วนสามัญ และห้างหุ้นส่วนจำกัด เมื่อได้จดทะเบียนแล้วจัดเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย ซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1015 ส่วนห้างหุ้นส่วนที่ไม่จดทะเบียน ซึ่งเรียกว่าห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นไม่เป็นนิติบุคคล

ข) บริษัทจำกัด เป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกระทำการกิจการร่วมกัน ด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไร อันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น โดยแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าหุ้นและเท่าๆกัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ และการก่อตั้งบริษัทต้องดำเนินการเป็นหลายขั้นตอน กล่าวคือ บุคคลตั้งแต่เจ็ดคนขึ้นไปเป็นผู้เริ่มก่อการ และตั้งเป็นบริษัทจำกัด ด้วยการเข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิ ผู้เริ่มกิจการทุกคนจะต้องลงชื่อถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น หลังจากจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิแล้ว ผู้เริ่มก่อการต้องดำเนินการโฆษณาแก่บุคคลทั่วไปเพื่อให้ถือหุ้น เมื่อมีผู้เข้าถือหุ้น หรือออกให้กันเสร็จแล้วให้เรียกประชุมตั้งบริษัท โดยจะมีการตกลงกันในเรื่องต่างๆเกี่ยวกับการจัดตั้งบริษัทและการดำเนินกิจการของบริษัท แล้วนำความตกลงเหล่านี้มาทำเป็นข้อบังคับของบริษัท โดยกรรมการที่ได้รับเลือกจากที่ประชุมตั้งบริษัทต้องนำไปจดทะเบียนเมื่อตั้งเป็นบริษัท และเมื่อจดทะเบียนแล้วจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคล

ค) สมาคม เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติเป็นหลักกฎหมายว่า สัญญาจัดตั้งสมาคม คือสัญญาซึ่งบุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกัน อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน และบรรดาสมาคมจะต้องมีข้อบังคับของสมาคมและต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

การขอจดทะเบียนสมาคมนั้นต้องทำเป็นหนังสือและต้องมีสมาชิกของสมาคมลงลายมือชื่อไม่น้อยกว่าสามคน กับต้องมีข้อบังคับของสมาคมส่งไปด้วยสามฉบับ และเมื่อใดได้จดทะเบียนแล้วก็จะ เป็นนิติบุคคลต่างหากจากบุคคลทั้งหลายที่รวมเข้ากันอยู่ในนั้น

ในการจัดการสมาคมนั้น ต้องอาศัยอำนาจตามข้อบังคับของสมาคมซึ่งในข้อบังคับของสมาคมจะต้องมีการระบุถึงระเบียบวิธีการจัดการสมาคม โดยมีสัมปาทิก หรือกรรมการ หรือวิธีอื่นอย่างใด ฉะนั้นการจัดการของสมาคมต่างๆจึงแตกต่างกันได้ แล้วแต่ข้อบังคับของสมาคม หนึ่งบุคคลซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทำการเป็นผู้แทนของสมาคม รวมทั้งจำนวนผู้มีอำนาจก็คนรวมกันจึงจะมีอำนาจทำการแทนสมาคม ย่อมเป็นไปตามข้อบังคับของสมาคมทั้งสิ้น

บรรดาบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้แทนของสมาคม ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก และความเกี่ยวพันในระหว่างสมาคมกับบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายเป็นผู้จัดการก็ดี กับบุคคลภายนอกก็ดีทำให้งบับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน (มาตรา 1286)

ง) มูลนิธิ ได้แก่ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้เป็นแผนก เพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่นๆ และไม่ได้หมายคำกำไร และมูลนิธิที่ได้จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแล้วมีสภาพเป็นนิติบุคคล

การแสดงเจตนาของนิติบุคคล

นิติบุคคล เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีฐานะเป็นบุคคลต่างหากจากบุคคลธรรมดา แต่เมื่อนิติบุคคลไม่ใช่บุคคลธรรมดา การแสดงเจตนาหรือความประสงค์จึงกระทำด้วยตนเองไม่ได้ และสิทธิหน้าที่ต่างๆของนิติบุคคล จะพึงมีได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความประสงค์ของกฎหมาย ที่จะให้การดำเนินการต่างๆของนิติบุคคลอยู่เพียงภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อบังคับ

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ หมายถึง ความมุ่งหมายที่จะกระทำกิจการของนิติบุคคลนั้นๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1) วัตถุประสงค์หลัก (Principal Object)

คือวัตถุประสงค์สำคัญที่สุดที่นิติบุคคลนั้นจะมุ่งดำเนินการ โดยปกติแล้วมักจะหมายถึงวัตถุประสงค์ข้อแรกของนิติบุคคลนั้นๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ หรือบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ แม้จะมีวัตถุประสงค์ดำเนินการหลายประการ แต่วัตถุประสงค์หลักก็ควรจะมีประการเดียว คือ การประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น

2) วัตถุประสงค์รอง หรือวัตถุประสงค์ควบ (Ancillary Object)

หมายถึง วัตถุประสงค์ที่นิติบุคคลนั้นๆ เห็นว่าจำเป็นจะต้องทำควบคู่ไปกับวัตถุประสงค์หลัก โดยวัตถุประสงค์รองนี้ลงไปในเรื่องสิทธิประโยชน์ หรือข้อบังคับ เช่น การดำเนินการเป็นตัวแทนและนายหน้า ส่วนมากแล้วจะระบุอย่างชัดเจนต่างหากจากวัตถุประสงค์หลัก

1. ความสำคัญของวัตถุประสงค์

สาเหตุที่จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ อาจจะมีพิจารณาโดยแบ่งสิ่งอยู่ที่กรณีของบริษัทจำกัดเท่านั้น แบ่งออกได้ดังนี้คือ

(1) เพื่อกำหนดว่าบริษัทนั้นมีอำนาจในการดำเนินการอย่างไร ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จะให้อำนาจทุกประการที่เหมาะสมและจำเป็นต่อการดำเนินงานของบริษัท

(2) เพื่อควบคุมและจำกัดอำนาจที่บริษัทจะพึงกระทำได้และเพื่อมิให้บริษัทจำกัดมีอำนาจในการดำเนินงานทุกอย่าง กว้างขวางมากเกินไป ซึ่งในกรณีเช่นนี้หมายถึงว่าบริษัทประสงค์ที่จะจำกัดให้ตนเองมีอำนาจที่จะดำเนินการตามวัตถุประสงค์เพียงบางประการเท่านั้น มิใช่ให้บริษัทมีอำนาจที่จะดำเนินการทุกประการซึ่งถูกต้องตามกฎหมาย หรือกฎหมายรับรอง

2. การกำหนดขอบเขตวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลโดยเฉพาะ ในรูปแบบของบริษัทจะแสดงถึงความสามารถ

ในการดำเนินกิจการค้าขายของบริษัท จะมากหรือน้อยเพียงใดในกฎหมายมิได้วางหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ไว้ คงเพียงแต่ห้ามไว้เฉพาะกิจการที่จำต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมาย เช่นกิจการธนาคารหรือกิจการประกันภัย และกิจการบริษัทเงินทุนและค้าหลักทรัพย์ เป็นต้น โดยปกติแล้วผู้เริ่มก่อการของบริษัทเอกชนมักจะพยายามที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของบริษัท ให้มีขอบเขตกว้างขวางมากที่สุด และครอบคลุมกิจการมากประเภทที่สุดเท่าที่พึงจะกระทำได้ ทั้งนี้เนื่องจากธุรกิจในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภทและเป็นการสะดวกที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของบริษัทไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อกระทำธุรกิจได้หลายประเภททั้งในขณะเริ่มก่อตั้งหรือในอนาคต

3. เป้าหมายของการกำหนดวัตถุประสงค์

เมื่อพิจารณาถึงเป้าหมายที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล กฎหมายมิได้กำหนดเอาไว้โดยชัดแจ้ง แต่อาจพิจารณาได้จากแนวความคิดของกฎหมายของประเทศอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องบริษัทจำกัดซึ่งตรงกันกับกฎหมายไทย ซึ่งสรุปเป้าหมายของการกำหนดวัตถุประสงค์เอาไว้ 2 ประการดังนี้

(1) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้น มิให้บริษัทเอาเงินทุนของบริษัทไปใช้นอกวัตถุประสงค์ที่บริษัทจะสามารถดำเนินกิจการงานได้ อันอาจจะส่งผลเสียหายมาสู่บริษัทและบรรดาผู้ถือหุ้น และเพื่อให้ผู้ถือหุ้นสามารถควบคุมการดำเนินงานของบริษัทได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

(2) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของผู้ค้าขายกับบริษัท โดยบุคคลภายนอกผู้มาติดต่อกับนิติสัมพันธ์กับบริษัท สามารถตรวจสอบวัตถุประสงค์ของบริษัทที่ได้จดทะเบียนไว้จากหนังสือราชกิจจานุเบกษาว่าบริษัทจะสามารถเข้าผูกนิติสัมพันธ์กับตนได้ในกรณีใดบ้าง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1022

อำนาจของนิติบุคคล

เมื่อพิจารณาถึงอำนาจของนิติบุคคลซึ่งมีอยู่ตามสิทธิและหน้าที่ต่างๆภายในขอบวัตถุประสงค์ กับอำนาจของผู้กระทำการแทนนิติบุคคลแล้วจะเป็นคนละเรื่องกันก็ตาม แต่เนื่องจากสภาพความเป็นจริงแล้ว นิติบุคคลก็จำเป็นต้องแสดงเจตนาออกโดยผ่านทางผู้แทนนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 บัญญัติไว้ว่า "อันความประสงค์ ของนิติบุคคลนั้น ย่อมแสดงปรากฏจากผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคลนั้น " จึงไม่อาจแบ่งแยกอำนาจของนิติบุคคลออกจากอำนาจของผู้แทนนิติบุคคลได้โดยชัดแจ้ง ในบางกรณี เช่น อำนาจในการฟ้องร้องคดีในนามนิติบุคคล เช่น บริษัทจำกัด เป็นต้น ซึ่งอำนาจของนิติบุคคลย่อมมาจากวัตถุประสงค์ การที่จะพยายามแบ่งแยกอำนาจของนิติบุคคลและวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก

แต่หากจะพิจารณาโดยเกี่ยวเนื่องกับอำนาจของผู้แทนนิติบุคคล อาจแบ่งได้ดังนี้

1) อำนาจโดยชัดแจ้ง (Express Powers) คืออำนาจซึ่งกฎหมายหรือข้อบังคับของนิติบุคคลได้ระบุเอาไว้

2) อำนาจโดยปริยาย (Implied Powers) ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นอำนาจที่มีได้แก่

ปฏิบัติไว้ในหนังสือตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับของนิติบุคคลแต่ประการใด หากแต่นิติบุคคลนั้นควรมีอำนาจที่จะกระทำการที่เห็นว่าเหมาะสมและจำเป็นที่จะให้สำเร็จซึ่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น แต่ทั้งนี้อำนาจโดยปริยายนี้จะต้องไม่เป็นภาระต้องห้ามโดยกฎหมายหรือข้อบังคับของนิติบุคคลนั้น

หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์

หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท เป็นหลักกฎหมายโดยทั่วไป ที่ใช้กำหนดความสามารถบางประการของนิติบุคคล หากจะพิจารณาถึงหลักกฎหมายดังกล่าวแล้วจะเห็นว่าหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์เป็นหลักกฎหมายทั่วไปซึ่งใช้บังคับกับนิติบุคคลทุกชนิด ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงบัญญัติให้หลักกฎหมายดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในบทที่เจ็ดเสร็จทั่วไปในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล มาตรา 69 ซึ่งมีหลักเกณฑ์ว่านิติบุคคลมีฐานะเป็นบุคคลตามกฎหมายเพียงแต่เพื่อกิจการอันอยู่ในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์เท่านั้น นอกจากนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 76 วรรค 2 ยังได้กำหนดถึงความรับผิดชอบจากการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลไว้ด้วย โดยมีหลักเกณฑ์ว่านิติบุคคลย่อมไม่ต้องรับผิดชอบสำหรับการกระทำนอกเหนือวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคล ซึ่งถือได้ว่าไม่ใช่เป็นการกระทำของนิติบุคคลนั้น

ดังนั้นความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล จึงขึ้นอยู่กับหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์นี้ด้วย กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคสองบัญญัติว่า "ถ้าและความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้นเกิดแต่ทำการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมีได้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลนั้นไซ้ร้ ท่านว่าบรรดาสมาชิกหรือผู้จัดการทั้งหลายเหล่านั้น บรรดาที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้นกับทั้งผู้จัดการและผู้แทนอื่นๆทั้งหลาย บรรดาที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการจะต้องรับผิดชอบร่วมกันออกใช้ค่าสินไหมทดแทน"

จากหลักการที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ตามกฎหมายไทย ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติมาตรา 69 และ 76 วรรค 2 ซึ่งมีรากฐานมาจากกฎหมายแพ่งของญี่ปุ่น มาตรา 43 และ 44 เป็นหลักประกอบกับประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 31 ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งของญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอังกฤษ จึงเห็นสมควรที่จะศึกษาถึงแนวความคิดของหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของประเทศอังกฤษ และเยอรมัน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแนวความคิดดังกล่าว

ประเทศอังกฤษ ตามกฎหมายของอังกฤษ บริษัทในประเทศอังกฤษถือว่าไม่มีตัวตนในทางความเป็นจริง เป็นที่ยอมรับกันว่าบริษัทจะต้องทำกิจการใดผ่านทางตัวแทน และอังกฤษก็มิได้ยึดถือทฤษฎีใดๆเลย จนกระทั่งอังกฤษได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในสมาคมเศรษฐกิจยุโรป (E.E.C) แล้วจึงได้มีการปฏิรูปกฎหมายตามคำแนะนำของคณะกรรมการ Cohen's Committee ในภายหลัง แต่เมื่อได้รับการจัดหมวดหมู่โดยนักกฎหมายยุโรปแล้วจะเห็นว่า หลักกฎหมายในเรื่องนิติบุคคลของประเทศอังกฤษมีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีตัวตนสมมุติ (Fiction Theory) และจากคำว่าสมมุติ หรือบุคคลสมมุตินี้ย่อมชี้ให้เห็นชัดถึงสภาพนิติบุคคลว่าจะต้องก่อเกิดขึ้นตามกฎหมายและจะต้องมี

วิธีการที่เป็นไปตามกฎหมายซึ่งแตกต่างออกไปจากบุคคลธรรมดา^๕

หลักการประการหนึ่งในประเทศอังกฤษยอมรับหลักตัวแทนโดยถือว่า กรรมการของบริษัทเป็นเพียงตัวแทนของบริษัท ซึ่งในแง่นี้แตกต่างจากแนวความคิดของประเทศภาคพื้นยุโรปซึ่งถือว่ากรรมการของบริษัทเป็นผู้แทนของบริษัท และย่อมแตกต่างจากกฎหมายของไทยซึ่งบัญญัติว่าอันความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคลนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75

ดังนั้น จะเห็นว่าหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของประเทศอังกฤษ ถือว่าตัวแทนย่อมไม่มีอำนาจที่จะกระทำกิจการใดๆ นอกเหนือจากที่ตัวการได้รับหรือมีอยู่ ซึ่งในแง่ของนิติบุคคลนี้ตัวการซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกสมมุติขึ้นตามกฎหมาย และเป็นตัวการที่แตกต่างออกไปจากตัวการซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ดังนั้นอำนาจของตัวแทนจึงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด และในเรื่องขอบเขตความรับผิดชอบของบริษัทหรือนิติบุคคล จากการกระทำของตัวแทนจึงก่อให้เกิดปัญหาขึ้นหลายประการ กล่าวคือ บริษัทย่อมมอบหมายให้ตัวแทนดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ซึ่งบริษัทได้จัดตั้งขึ้น แต่หากตัวแทนหรือลูกจ้างบริษัท ได้กระทำละเมิดซึ่งเป็นไปในขณะที่กระทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือลูกจ้างของบริษัท หรือเพื่อให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ของบริษัท ดังนั้นจะถือได้ว่าบริษัทได้มอบหมายให้ตัวแทนหรือลูกจ้างของบริษัทไปกระทำละเมิดด้วยหรือไม่ ในกรณีนี้กฎหมายอังกฤษได้หาทางออกโดยการนำหลักกฎหมายในเรื่องนายจ้างและลูกจ้างมาใช้บังคับ^๖ แต่ทั้งนี้ก็จะเห็นได้ว่าหากตัวแทนประสงค์จะให้การกระทำของตนผูกพันบริษัทในแง่ของนิติกรรมสัญญาแล้ว ก็จะต้องกระทำให้อยู่ภายในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น หากกิจการใดถูกจำกัดหรือห้ามโดยตราสารจัดตั้งย่อมถือได้ว่าความพยายามที่จะผูกพันจากการกระทำที่ต้องห้ามดังกล่าวเป็นการกระทำอันอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์และการกระทำนั้นจะไม่มีผลตามกฎหมาย

ดังนั้นย่อมจะเห็นได้ว่าการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ ตามหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ เป็นการกระทำที่ไม่มีผลทางกฎหมายกล่าวคือการกระทำนั้นเป็นโมฆะ ไม่ว่าบุคคลใดก็มีอำนาจจะกล่าวอ้างให้การกระทำนั้นมิผลผูกพันหรือใช้บังคับได้ ซึ่งในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าแตกต่างจากกฎหมายไทยซึ่งบัญญัติอยู่ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคสอง กล่าวคือ การกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ตามกฎหมายไทยไม่เป็นโมฆะ เพียงแต่ไม่มีผลผูกพันนิติบุคคลนั้น แต่มีผลเป็นการผูกพันสมาชิกหรือผู้จัดการที่ได้ออกเสียงลงมติให้มีการกระทำดังกล่าว ซึ่ง

^๕Pollock, Sir Frederick, A First Book of Jurisprudence, 5th edition, (London: Macmillan & Co., Ltd., 1932) p.115

^๖Palmer, Sir Francis Beaufort, Palmer's Company law, 3 Volumes 2nd edition, (London: Steven & Sons, 1976) p.103

ตรงกับหลักทั่วไปที่ว่า ผู้กระทำและผู้สั่งใช้ให้กระทำการใดๆจะต้องรับผิดชอบแห่งการใน⁷

ประเทศเยอรมัน ประเทศเยอรมันไม่ยอมรับหลักการเรื่องกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากประเทศเยอรมันได้ยอมรับทฤษฎีซึ่งแตกต่างจากประเทศอังกฤษ กล่าวคือประเทศเยอรมันยอมรับทฤษฎีองค์การ (Organic Theory)⁸ โดยพิจารณาว่านิติบุคคลก็มีตัวตนตามกฎหมาย และตัวตนที่แท้จริงอยู่เช่นกัน หากจะพิจารณาถึงสภาพบุคคลของนิติบุคคลแล้วก็หมายถึงสภาพบุคคลของผู้ที่แสดงออกซึ่งความประสงค์ของนิติบุคคลในเคือ ผู้แทน แม้ว่าในกฎหมายแห่งของเยอรมัน จะยอมรับหลักการส่วนหนึ่งที่ว่า การกระทำของนิติบุคคลย่อมจะต้องมีขอบเขตอยู่บ้าง แต่กฎหมายเยอรมันก็มีได้ยอมรับหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ โดยถือว่าการกระทำใดๆก็ตามซึ่งอยู่นอกขอบเขตแห่งอำนาจหรือความสามารถของนิติบุคคลแล้ว การกระทำดังกล่าวจะผูกพันบริษัทหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลภายนอกซึ่งเข้ามาผูกนิติสัมพันธ์กับบริษัทได้รู้ถึงความสามารถหรือวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้นก่อนที่จะเข้าไปผูกนิติสัมพันธ์กับนิติบุคคลแล้วหรือไม่ หากบุคคลภายนอกได้รู้ถึงการดังกล่าวแล้วตามหลักกฎหมายเยอรมันถือได้ว่าผู้ถือหุ้นของบริษัทอาจจะร้องขอให้กิจการซึ่งได้กระทำลงไปนั้น ไม่มีผลผูกพันบริษัทโดยถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการสมคบกันฉ้อฉลระหว่างกรรมการและบุคคลภายนอก⁹

จากที่มาของหลักกฎหมายว่าด้วยการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ ตามที่ประเทศไทยได้รับแนวความคิดมา เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าประเทศไทยได้ยอมรับหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์มาโดยมีหลักการของตนเองอยู่ ซึ่งมีลักษณะพิเศษไม่เหมือนหลักการของประเทศอังกฤษและญี่ปุ่นบางประการ แต่ก็มีหลายส่วนซึ่งคล้ายคลึงกัน นั่นคือการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลหรือบริษัท ย่อมจะไม่มีผลเป็นการผูกพันนิติบุคคลหรือบริษัทในแต่ประการใด ซึ่งจะได้พิจารณาลักษณะพิเศษเฉพาะของหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ตามกฎหมายไทยต่อไป

ลักษณะพิเศษของหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของประเทศไทย

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วว่า นิติบุคคลของไทยจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยผลของกฎหมายเท่านั้น สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลมีฐานะในกฎหมายคล้ายคลึงกับบุคคลธรรมดา แต่มีข้อจำกัดว่าสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลจะต้องอยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ตามข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง กิจการที่กระทำไปนอกวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ย่อมไม่ผูกพันนิติบุคคล ทั้งนี้ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 950/2491

⁷ เทพวิฑูร , พระยา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 มาตรา 1 ถึง 240 (กรุงเทพมหานคร : เติบัพพิทยสภา, พ.ศ.2476-8) หน้า 278

⁸ Horn, Norbert, Kotz, Hein and Leur, Hans G., German Private and Commercial Law : An Introduction, Translated by Tony Weir, (Oxford : Clarendon Press, 1982) p.242

⁹ Ibid., pp. 252-253

และคำพิพากษาฎีกาที่ 1130/2493 สำหรับนิติบุคคลซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อค่าในธุรกิจแสงหากว่าไร ย่อมไม่อาจจะกระทำการบางอย่างซึ่งถือได้ว่าเป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ เช่นการค้าประกันได้ ทั้งนี้ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 2856/2515 นอกจากนี้การตีความวัตถุประสงค์โดยอาศัยข้อความซึ่งปรากฏอยู่ในตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับซึ่งการกระทำการโดยศาลนั้นในบางกรณีก็ไม่ว่าจะตีความให้ครอบคลุมไปถึงการกระทำบางอย่างของนิติบุคคลได้หลายประการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าในธุรกิจ เช่นการที่วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลระบุว่าการกระทำการสั่งสินค้าเข้าและส่งออก รวมถึงการเป็นนายหน้าและตัวแทนต่าง ๆ นั้น ไม่ครอบคลุมไปถึงการทำสัญญาค้าประกันหนี้ และศาลได้ยอมรับในแนวทางที่ว่า การค้าประกันหนี้เป็นการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล นอกเสียจากจะได้ระบุไว้โดยชัดแจ้งในตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับของนิติบุคคลนั้นแล้ว¹⁰

นอกจากวัตถุประสงค์ซึ่งปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร และรายการอยู่ในตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับของนิติบุคคลแล้ว อำนาจในการดำเนินการบางอย่างของนิติบุคคลก็อาจจะยังมีขึ้นได้โดยการยอมรับของศาล ด้วยการตีความวัตถุประสงค์ซึ่งปรากฏอยู่ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับนั้นๆ และเป็นการให้อำนาจแก่นิติบุคคลในการที่จะกระทำการบางอย่างได้ ทั้งนี้มีความหมายรวมไปถึงให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบสำหรับกิจการซึ่งนิติบุคคลได้ผูกพันลงไป แม้ว่าจะมีได้มีข้อความปรากฏในวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลให้กระทำการดังกล่าวได้ ตัวอย่างเช่น การที่บริษัทให้กู้ยืมเงินไปแล้ว ย่อมสามารถที่จะเรียกเงินกู้คืนได้ ไม่ว่าการให้กู้ยืมนั้นจะมีอยู่ในวัตถุประสงค์ของบริษัทหรือไม่ก็ตาม¹¹ การที่นิติบุคคลกู้เงินมาเพื่อใช้หมุนเวียนในกิจการตามวัตถุประสงค์ ย่อมกระทำได้โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบวัตถุประสงค์¹² นอกจากนี้หากนิติบุคคลไปรับทรัพย์สินจากบุคคลอื่นหรือคืนทรัพย์สินให้แก่บุคคลอื่น ย่อมมีหน้าที่จะต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้แก่บุคคลดังกล่าว และไม่สามารถที่จะอ้างว่าการรับฝากทรัพย์สินหรือการคืนทรัพย์สินเป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลได้¹³ แต่การกระทำที่จะผูกพันให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบนั้นแม้เงื่อนไขอยู่ที่ว่า ผู้จัดการทั้งหลายจะต้องกระทำไปภายในขอบเขตอำนาจ ตามข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง และถ้าหากเป็นการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล นิติบุคคลนี้ย่อมไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ¹⁴

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ จึงพอสรุปได้ว่านิติบุคคลไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบจากการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เว้นแต่การกระทำดังกล่าวอาจจะเป็นเรื่องที่อยู่ในวัตถุประสงค์โดยปริยายซึ่งไม่จำเป็นต้องกำหนดไว้โดยชัดแจ้งก็ได้ แต่การที่มีได้กำหนดวัตถุประสงค์โดยแจ้งชัด อาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการตีความหากมีข้อพิพาทนำขึ้นสู่ศาลว่าการกระทำดังกล่าวจะผูกพันบริษัท

¹⁰ดู คำพิพากษาฎีกาที่ 41/2509

¹¹ดู คำพิพากษาฎีกาที่ 1804/2500

¹²ดู คำพิพากษาฎีกาที่ 3-4/2487

¹³ดู คำพิพากษาฎีกาที่ 2004/2517

¹⁴ดู คำพิพากษาฎีกาที่ 1133/2516

หรือไม่รวมทั้งบริษัทจะมีอำนาจฟ้องบังคับเอาต่อบุคคลที่ผูกพันตนกับบริษัทหรือไม่ ซึ่งในปัจจุบัน เมื่อขจัดปัญหาดังกล่าวก่อนที่จะมีข้อพิพาทมาสู่ศาล จึงได้มีการสร้างหลักปฏิบัติขึ้นโดยการจดทะเบียนวัตถุประสงค์ให้มีอำนาจที่จะดำเนินกิจการเป็นการครอบคลุมไว้ทุกกรณี เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ นอกจากนี้หากจดทะเบียนโดยมีวัตถุประสงค์เพียงบางประการอาจไม่เหมาะสมต่อการดำเนินธุรกิจในอนาคตได้ ดังนั้นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นในปัจจุบันทั้งห้างหุ้นส่วนและบริษัท แม้จะดำเนินธุรกิจที่แท้จริงแตกต่างกันก็ตาม แต่จะมีวัตถุประสงค์ที่จดทะเบียนกำหนดไว้ทางตราสารจัดตั้งกลับมีข้อความเป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการยากที่จะแยกว่าวัตถุประสงค์ใดเป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท เนื่องจากแต่ละบริษัทก็มีวัตถุประสงค์ครบถ้วนทุกประการตามที่กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดรูปแบบขึ้นไว้ และมีผลทำให้บุคคลภายนอกยอมรับที่จะเข้าผูกพันตนกับนิติบุคคล เช่นบริษัท ไม่ว่าจะกิจการนี้จะอยู่ในขอบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบริษัทหรือไม่ก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามปัญหาจากหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ก็ยังคงบังเกิดขึ้นได้อยู่ ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมายในมาตรา 1022 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ว่า เมื่อจดทะเบียนได้แต่ย่อรายการจดทะเบียนและลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว บรรดาเอกสารและข้อความดังกล่าวถือได้ว่าเป็นอันรู้แก่บุคคลที่บังพวน ไม่เลือกว่าจะเกี่ยวข้องกับบริษัทนั้นหรือไม่ก็ตาม บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวเป็นเรื่องที่กฎหมายปิดปากมิให้บุคคลใดโต้แย้งว่าการกระทำของนิติบุคคลนี้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลหากมิได้บัญญัติไว้ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับของบริษัท หลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ก็เห็นว่าสอดคล้องกับแนวความคิดของต่างประเทศในเรื่องของ Constructive Notice

สำหรับประเทศอังกฤษ ได้มีการยอมรับข้อสันนิษฐานโดยเด็ดขาดของกฎหมายที่บังคับให้บุคคลภายนอกต้องทราบถึงเอกสารหรือข้อความอันได้จดทะเบียนไว้แล้วของบริษัท หรือที่เรียกกันว่า Constructive Notice

แม้ว่าตามหลัก Constructive Notice¹⁰ บุคคลทั่วไปจะสามารถตรวจสอบเอกสารและข้อความอันได้จดทะเบียนไว้แล้วของนิติบุคคลโดยสะดวก แต่กระนั้นตามหลักการดำเนินธุรกิจต้องการความคล่องตัวและแข่งขันกับเวลา จึงอาจทำให้บุคคลภายนอกต้องเสียผลประโยชน์จากการรอที่จะตรวจสอบอำนาจของนิติบุคคลตามเอกสารที่จดทะเบียนก่อนที่จะเข้าผูกพันสัมพันธ์ในทุกกรณี การละเลยที่จะไม่ตรวจสอบเอกสารของนิติบุคคลจึงเกิดขึ้น และเป็นเหตุให้มีการบังคับใช้หลักดังกล่าวนี้เพื่อจะนำมาปิดปากบุคคลภายนอกมิให้โต้เถียงกันในเรื่องความไม่รู้ซึ่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเสีย และเป็นเหตุให้นิติบุคคล เช่นบริษัทจำกัดสามารถยกหลักดังกล่าวเกี่ยวกับการที่ผู้แทนกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ขึ้นมา ใช้ปิดความรับผิดชอบของบริษัทเองได้

¹⁰Gower's Principal of Modern Company Law, 4th ed. (1979)

ต่อมาภายหลังจากประเทศอังกฤษได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มประเทศสมาคมเศรษฐกิจยุโรป (E.E.C) แล้ว หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ ซึ่งยกเว้นความรับผิดชอบของนิติบุคคลก็เกิดพิจารณาว่าไม่เหมาะสมและก่อให้เกิดปัญหา จึงได้มีการปฏิรูปกฎหมายตามคำแนะนำของคณะกรรมการ Cohen's Committee โดยมีหลักเกณฑ์ที่ว่าบริษัทย่อมจะต้องผูกพันตนในกิจการทุกประการ โดยเปรียบเทียบเสมือนว่าบริษัทมีความสามารถไม่จำกัดสำหรับกรณีที่เข้าผูกพันตนกับบุคคลภายนอก ทั้งนี้เว้นไว้เสียแต่บุคคลภายนอกจะรับรู้ถึงความสามารถอันเป็นแบบของบริษัทนั้น แต่ทั้งนี้หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท ก็ยังคงมีผลใช้บังคับได้เป็นการภายในคือ ใช้บังคับระหว่างบริษัทกับผู้ถือหุ้น แต่เนื่องจากการยกเลิกหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ตามคำแนะนำของคณะกรรมการ Cohen's Committee จะมีผลต่อหลัก Constructive Notice จึงได้มีการเสนอให้ยกเลิกหลักดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งไม่เป็นผลสำเร็จที่จะนำมาใช้แก้ปัญหา จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่งซึ่งเรียกว่า Jenkin's Committee โดยได้แนะนำว่าหลัก Constructive Notice นี้จะเป็นอยู่หากแต่ได้นำหลักอีกหลักหนึ่งเข้ามาบังคับใช้ควบคู่กันไปคือ หลักสุจริต¹⁶ (Bona Fide หรือ Good Faith) และให้คงหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ไว้ใช้สำหรับกิจการภายในของบริษัทเอง

สำหรับเรื่องข้อสันนิษฐานโดยเด็ดขาดของกฎหมาย ที่จะบังคับให้บุคคลไม่ว่าเกี่ยวข้องกับด้วยบริษัทหรือไม่ จะต้องรับรู้ข้อความหรือเอกสารอันได้จดทะเบียนไว้ของบริษัท ศาลไทยเองมิได้บังคับให้เป็นไปตามกฎหมายมากนัก จึงมีส่วนที่ขัดแย้งกันในระหว่างคำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรง ผลจากข้อสันนิษฐานโดยเด็ดขาดในมาตรา 1022 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาจแสดงออกในเรื่องข้อจำกัดอำนาจกรรมการได้ ตัวอย่างเช่น

กรณีที่มีข้อจำกัดอำนาจของกรรมการในเรื่องที่จะต้องลงนามผูกพันด้วยกรรมการ 2 คน นั้นบางครั้งศาลได้ตัดสินว่า การที่กรรมการลงลายมือชื่อเพียงคนเดียวในนามของบริษัทไม่มีผลเป็นการผูกพันบริษัท¹⁷ แต่ในทางตรงกันข้าม สัญญาซึ่งกรรมการบริษัทลงชื่อไม่ถูกต้องตามข้อบังคับสามารถฟ้องร้องให้บังคับได้¹⁸

¹⁶ Frommel, S.N. and Thompson, J.H. Company Law in Europe (1975) p.249

หลักสุจริตมีหลักเกณฑ์ประการสำคัญอยู่ว่า (1) ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการจะต้องใช้อำนาจตามที่ได้รับมอบหมายกระทำการต่างๆไปโดยสุจริต เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของบริษัท รวมถึงผู้ถือหุ้น และ (2) กรรมการจะต้องไม่กระทำการใดในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างผลประโยชน์ของบริษัทและผลประโยชน์ส่วนตัวของกรรมการ หากฝ่าฝืนหน้าที่ตามหลักดังกล่าวย่อมต้องรับผิดชอบบริษัทเพื่อความเสียหายใดๆก็ตามที่เกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นต่อบริษัท

¹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1658/2513

¹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 992/2512, 362/2512, 762/2516, 304/2518

ยิ่งไปกว่านั้นศาลยังได้วินิจฉัยผลบังคับของมาตรา 1022 ไปถึงว่าข้อสันนิษฐานโดยเจตนาของกฎหมายตาม มาตรา 1022 นั้นไม่ว่าจะนำมาใช้ได้ในทุกกรณีไป แต่จะใช้ได้ในกรณีที่วินิจฉัยถึงความรับผิดชอบด้านนิติกรรมสัญญาเท่านั้น จะนำมาบังคับใช้แต่กรณีละเมิดหาได้ไม่¹³ ซึ่งในเรื่องนี้มีความแตกต่างจากกฎหมายของต่างประเทศอยู่มาก กฎหมายของต่างประเทศซึ่งยอมรับในเรื่องข้อสันนิษฐานโดยเจตนาของกฎหมายนี้ ถือว่าไม่ว่าข้อจำกัดอำนาจของกรรมการหรือการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท เมื่อได้กำหนดไว้เป็นการแน่ชัดถึงขอบเขตแห่งอำนาจของกรรมการ และความสามารถของบริษัทแล้ว การกระทำใดๆซึ่งอยู่นอกเหนือจากสิ่งที่บัญญัติไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิหรือข้อบังคับของบริษัท ย่อมจะถือได้ว่าไม่ผูกพันบริษัทและบุคคลใดๆจะกล่าวอ้างว่าไม่รู้ถึงข้อความดังกล่าวก็หาอาจกระทำไม่ได้

อำนาจของผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายไทย

1. ผู้แทนนิติบุคคล กับตัวแทนนิติบุคคล

คำว่า "ผู้แทน" นี้ฝังคู่คล้ายกับคำว่า "ตัวแทน" แต่โดยนัยแห่งความหมายโดยแท้จริงแล้ว ผู้แทน ต่างกับ ตัวแทน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 797 กล่าวคือ คำว่า ผู้แทนนั้น ตามมาตรา 75 เป็นผู้ที่แสดงความประสงค์ของนิติบุคคล แต่ตัวแทน นั้น เป็นบุคคลผู้มีอำนาจ ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง (ตัวการ) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตัวการโดยลำพังตนเองก็แสดงเจตนาหรือแสดงความประสงค์เพื่อใช้สิทธิ หรือหน้าที่ได้อยู่แล้ว หากแต่ตัวการไม่ประสงค์จะกระทำการใดด้วยตนเอง ตัวการก็แสดงเจตนาตั้งตัวแทนให้กระทำการแทนได้

ในเรื่องของนิติบุคคลโดยทั่วไปนั้น มักจะใช้คำว่า "ผู้แทนอื่นๆ" หรือว่า ผู้แทนโดยทั่วไป ไม่เรียกว่าตัวแทน ผู้แทนของนิติบุคคลแยกออกได้ 2 ประเภทคือ

ผู้จัดการ และ ผู้แทนอื่นๆ ซึ่งรวมกันเป็นผู้แทนของนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 - 77 จะมีคำว่าผู้แทนอื่นๆและผู้จัดการ ซึ่งผู้จัดการนั้น หมายรวมถึงผู้จัดการซึ่งเป็นชีวิตจิตใจของนิติบุคคล ส่วนผู้แทนอื่นๆนั้นจะไปแต่งตั้งอย่างไรก็ได้

2. ข้อกำหนดเกี่ยวกับผู้จัดการนิติบุคคล

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 77 บัญญัติว่า "ถ้ามีผู้จัดการหลายคนและไม่มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่นในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งก็ดี มิได้บัญญัติไว้เป็นประการอื่นโดยกฎหมายก็ดี การจะทำความตกลงต่างๆในทางอันอำนวยความสะดวกของนิติบุคคลนั้นให้ เป็นไปตามเสียงข้างมากในหมู่ผู้จัดการทั้งหลายด้วยกัน"

¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 569/2483 อาจตั้งข้อสังเกตได้ประการหนึ่งว่า คำพิพากษาศาลฎีกาในเรื่องนี้ไม่ได้พิจารณาในประเด็นข้อกฎหมาย หากแต่เป็นการพิจารณาในเรื่องข้อเท็จจริงประกอบกับมีคำพิพากษาศาลฎีกาในเรื่องนี้เพียงคดีเดียว และได้พิพากษาไว้เป็นเวลานานมาแล้ว อาจจะไม่สามารถนำมาใช้เป็นบรรทัดฐานในปัจจุบันได้

มาตรา 78 "ข้อจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้จัดการทั้งหลายในการเป็นผู้แทนนิติบุคคลในอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าหาอาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตได้ไม่" คือว่า การจัดการอำนาจกรรมการทั้งหลายนั้น โดยปกติถือเป็นอำนาจตามกฎหมาย แล้วแต่กรรมการเป็นผู้กระทำการ มีข้อจำกัดตามข้อบังคับและตราสารจัดตั้งและข้อจำกัดอื่นๆ แต่ข้อจำกัดอื่นๆซึ่งบุคคลภายนอกไม่ได้รับทราบด้วยโดยสุจริตจะนำไปต่อสู้บุคคลภายนอกผู้เสียประโยชน์ไม่ได้

กรณีตำแหน่งว่างลงในจำนวนผู้จัดการ ถ้าเกิดความจำเป็นโดยไม่มีใครขอตั้งขึ้นมา เกิดความเสียหายขึ้น ผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่งหรือพนักงานอัยการก็ขอให้ศาลแต่งตั้งผู้จัดการชั่วคราวขึ้นก็ได้ ตามมาตรา 79

กรณีที่ผู้จัดการมีส่วนได้เสียขัดกับนิติบุคคล ผู้จัดการนั้นไม่มีอำนาจกระทำ ในกรณีเช่นนี้ต้องตั้งผู้แทนเฉพาะการขึ้น ตามมาตรา 79

หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลในทางแพ่ง

1. ความรับผิดชอบของกรรมการบริษัท

1.1 กรณีกรรมการกระทำเกินนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท

ตามกฎหมายไทยนั้นถือกันว่า การกระทำใดๆของผู้แทนนิติบุคคลหากทำไปนอกขอบวัตถุประสงค์ก็จะไม่ถือว่าเป็นการกระทำของนิติบุคคล และนิติบุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด ตามหลักเรื่อง หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ หรือ หลัก ultra vires²⁰

การระบุนอกขอบวัตถุประสงค์ไว้แคบ จะทำให้กิจการดำเนินไปไม่สะดวก แต่หากระบุนอกขอบวัตถุประสงค์ไว้มากเกินไปก็อาจนำผลร้ายมาได้ โดยมีการดำเนินกิจการในเรื่องที่ไม่มีควมชำนาญ โดยที่เข้าใจกันว่านิติบุคคลมีแต่สิทธิหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ คือการระบุนอกขอบจะทำให้มีปัญหาได้ว่าอำนาจในการนั้นไม่มี ในข้อนี้บางท่านเห็นว่าควรระบุแต่วัตถุประสงค์ที่เป็นกรอบการค้าเท่านั้น การกระทำธรรมดาโดยปกติในการดำเนินกิจการตามนั้น เช่นการประณีประนอมยอมความหรือฟ้องร้องคดีหรือการตั้งสาขา เหล่านี้ไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในวัตถุประสงค์²¹ และเคยมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 553/2497 วินิจฉัยว่า การกู้ยืมเงินเพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ ย่อมนับเนื่องเข้าในวัตถุประสงค์นั่นเอง แม้จะมีได้ระบุให้ชัดเจนก็ตาม

²⁰ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนะเศานต์ นิติกรรมที่ผู้แทนบริษัททำนอกขอบอำนาจ วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 116-118

²¹ ทวี เจริญพิทักษ์ คำอธิบายโดยพิสดาร กฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท พิมพ์ครั้งที่ 5 2521 หน้า 163

ในเรื่องความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีทำนอกขอบวัตถุประสงค์นี้ แม้ว่ามาตรา 76 วรรคสอง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) จะบัญญัติว่า "ถ้าและความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้นเกิดแต่ทำการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมีไดู้่ภายในขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลไซ้ร้ ทำนว่าสมาชิกหรือผู้จัดการทั้งหลายเหล่านั้นบรรดาที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้น กับทั้งผู้จัดการและผู้แทนอื่นๆทั้งหลาย บรรดาที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการจะต้องรับผิดชอบร่วมกันออกใช้ค่าสินไหมทดแทน"

แต่ก็มีได้แน้ชัดเจนย้่นว่านิติกรรมนี้จะผูกพันผู้ที่ท้ไปส่วนตัวหรือไม่ หากนิติกรรมนี้สมบูรณ์ในแง่ส่วนตัวบุคคล ก็ย่อมทำให้ฟ้องร้องบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงนั้นได้ อันจะทำให้ความเสียหายแก่บุคคลภายนอกเกิดขึ้นน้อยกว่า โดยยังอาจได้ประโยชน์ใ้สมตามความประสงค์เดิม และหากฟ้องร้องให้ชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงไม่ได้ จึงจะฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายกัน ซึ่งหากเมื่อพิจารณาให้แน้ชัดแล้ว นิติกรรมที่ท้ไปเป็นการทำในนามของนิติบุคคล เพื่อประโยชน์ใ้ของนิติบุคคล ผู้แทนของนิติบุคคลหาได้นำตน เข้าผูกพันเป็นส่วนตัวไม่ ความเป็นนิติกรรมระหว่างผู้แทนนิติบุคคล กับบุคคลภายนอกไม่มีมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว จึงคงฟ้องกันตามหลักนิติกรรมไม่ได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายกำหนดเฉพาะให้ชัดเจน

บทบัญญัติมาตรา 76 วรรคสอง อาจมีความหมายเพียงเป็นการกำหนดความรับผิดชอบโดยกฎหมายประการหนึ่ง ให้บรรดาบุคคลดังกล่าวต้องรับผิดชอบในค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการที่นิติกรรมนั้นไม่เกิดเป็นผลขึ้นเท่านี้ เพราะหากไม่กำหนดหน้าที่ในกฎหมายเช่นนี้แล้ว การจะปรับกับหลักเรื่องละเมิดโดยปกติย่อมเป็นไปไม่ได้ การเยียวยาใ้ในกรณีนี้จึงทำให้สภาพกิจการไม่ดีพอ และทำให้บุคคลภายนอกต้องระวังตัวใ้ในการทำนิติกรรมกับนิติบุคคลมากเกินไป สภาวธุรกิจที่ดำเนินไป ไม่คล่องตัวย่อมเป็นผลกระทบถึงกิจการของนิติบุคคลด้วย

ข้อพิจารณาการบังคับใ้ หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์โดยการตีความของศาลฎีกาในเรื่องความรับผิดชอบของกรรมการบริษัท เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของต่างประเทศมีดังนี้

(1) กิจการซึ่งมิได้ระบุไว้ใ้วัตถุประสงค์และข้อบังคับของบริษัท ให้ถือว่าเป็นกิจการอันอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท กิจการซึ่งกรรมการได้กระทำไปนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท ย่อมไม่ผูกพันบริษัท

ก. กรณีของนิติกรรมสัญญา เป็นไปตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1725/2513

จำเลยที่ 1 เป็นบริษัทจำกัด จำเลยที่ 2 เป็นกรรมการผู้จัดการผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นผู้แทนของบริษัทจำเลยที่ 1 ก็ต้องกระทำกรไปตามวัตถุประสงค์และข้อบังคับของบริษัทจำเลยที่ 1 และอยู่ในความครอบงำของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น เมื่อจำเลยที่ 2 ไปทำสัญญาโอนขายกิจการของบริษัทจำเลยที่ 1 อันเป็นการนอกวัตถุประสงค์ของบริษัทและบรรดาผู้ถือหุ้น ก็ไม่เคยประชุมใหญ่อนุมัติให้จำเลยที่ 2 ทำสัญญาโอนขายได้ และสัญญานี้จะโอนขายหุ้นทั้งหมดใ้แก่โจทก์ โดยมีได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ตามข้อบังคับของบริษัท ดังนี้สัญญาจะโอนหุ้นและกิจการของบริษัทที่จำเลยกระทำไปนี้จึงไม่ผูกพันบริษัทจำเลยที่ 1 และเมื่อจำเลยที่ 2 ทำสัญญาในฐานะผู้แทนของบริษัทจำเลยที่ 1 เมื

ได้เป็นคู่สัญญาในฐานะส่วนตัว จำเลยที่ 2 จึงไม่ถูกผูกมัดที่จะโอนหุ้นและส่งมอบกิจการ
ของบริษัทให้แก่โจทก์ด้วย จำเลยที่ 2 ทำสัญญาขายหุ้นและกิจการของบริษัทจำเลยที่ 1
แก่โจทก์โดยปราศจากอำนาจที่จะกระทำแทนบริษัท เมื่อบริษัทจำเลยที่ 1 มิได้ให้สัตยา
บันแก่การที่จำเลยที่ 2 เข้าทำสัญญาและโจทก์ก็มิได้รู้ถือว่าจำเลยที่ 2 เข้าทำสัญญาโดย
ปราศจากอำนาจ จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดชอบต่อโจทก์โดยลำพังตนเองตามประมวลกฎ
หมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 823 และมาตรา 1167

(คำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว พิจารณาถึงประเด็นของการให้สัตยาบัน ซึ่งจะเห็นว่า
เป็นเรื่องที่ตามหลักกฎหมายแล้วไม่น่ากระทำได้ เนื่องจากนิติบุคคล มีความ
สามารถเพียงภายในขอบเขตที่จำกัดตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา 69 และ 76)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1032/2482 "เมื่อการกระทำเป็นการนอกเหนืออำนาจของบริษัท
ที่ประชุมใหญ่จะอนุมัติหรือให้สัตยาบันอย่างใดก็ไม่ได้ "

สำหรับต่างประเทศ ในเรื่องนิติกรรมสัญญา ประเทศอังกฤษใช้หลักกฎหมายคล้ายคลึง
กับของประเทศไทย โดยถือว่าการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ เป็นโมฆะ ไม่สามารถให้สัตยาบัน
ได้ ซึ่งปรากฏตามคดี Ashbury Railway Carriage and Iron Co., Ltd. v. Riche
(1875) ซึ่งข้อเท็จจริงปรากฏว่า กรรมการของบริษัทไปทำสัญญาซื้อสัมปทานของบริษัทอื่นซึ่งประ
มูลได้มาให้ก่อสร้างทางรถไฟในประเทศเบลเยียม โดยที่กิจการดังกล่าวมิได้ระบุไว้ในหนังสือ
บริดจ์สแตติ แต่ผู้ถือหุ้นทั้งหมดของบริษัทได้ให้สัตยาบันเป็นเอกฉันท์แล้ว ต่อมาภายหลังสัญญาที่ผูกบริ
ษัทยกเลิก ศาลสูงของอังกฤษตัดสินว่า การให้สัตยาบันตามกฎหมายย่อมไม่สามารถกระทำได้อ่า
หากสัญญาที่ได้กระทำไปนั้นอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ที่ได้ระบุไว้ในหนังสือบริดจ์สแตติ

ข. กรณีของละเมิด

นอกจากกรณีเรื่องนิติกรรมแล้ว เคยมีปัญหาถกเถียงเช่นกันว่าในกรณี
ที่ผู้แทนนิติบุคคลไปทำให้ผู้อื่นเสียหายนั้น นิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบในทางละเมิดหรือทางอาญาได้แก่
ไหนเพียงใด เพราะถ้าผู้เสียหายแล้วการไปทำให้บุคคลอื่นเสียหายหรือไปทำผิดกฎหมายย่อมไม่เป็น
วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลโดยแน่แท้ และจะกลายเป็นเรื่องนอกวัตถุประสงค์ที่นิติบุคคลไม่ต้องรับผิดชอบ
ไป แต่เรื่องนี้เห็นแก่มานานแล้วว่าจากบทบัญญัติมาตรา 76 วรรคแรก ของประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ที่ว่า "ผู้จัดการทั้งหลายก็ดี ผู้แทนอื่นก็ดี ของนิติบุคคล หากทำการตามหน้าที่ได้ทำให้
เกิดความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่บุคคลอื่นไซ้ ท่านว่านิติบุคคลจำต้องเสียค่าสินไหมทดแทน
เพื่อความเสียหายนั้น แต่มีสิทธิไล่เบี้ยเอาแก่ตัวผู้เป็นต้นเหตุทำความเสียหายได้ภายหลัง" เนื่อง
จากผู้แทนนิติบุคคลมิใช่ตัวแทน จึงต้องมีการกำหนดให้นิติบุคคลรับผิดชอบในผลละเมิดอันเกิดจาก
การทำงานของผู้แทนนิติบุคคล ตามมาตรา 76 นี้ขึ้นโดยเฉพาะ สำหรับในทางละเมิดผู้แทนนิติบุคคลมิใช่
ตัวแทนโดยแท้จริง แม้ว่าจะมีมาตรา 1167 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้นำเรื่องตัวแทนมา

(2) บริษัทอาจต้องรับผิดชอบจากการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของกรรมการโดยการชยายความวัตถุประสงค์ของบริษัทโดยศาล

ศาลได้พิจารณาตีความว่า วัตถุประสงค์บางอย่างซึ่งมิได้ระบุไว้ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับของบริษัท ก็เป็นเรื่องที่สามารถจะกระทำได้ ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2334/2521 " บริษัทจำกัดมีวัตถุประสงค์ตามหลักฐานในทะเบียนพาณิชย์ว่าเป็นนายหน้าตัวแทนค้าต่างชื่อขายสินค้า ดังนี้การรับจ้างเองค้าประกันหนี้ค้าชื่อสินค้าอยู่ในวัตถุประสงค์ของบริษัท" และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1296/2499 วัตถุประสงค์ของบริษัทชื่อว่า " ทำการนำทรัพย์สินของบริษัทที่มีอยู่ทั้งหมด หรือแต่บางส่วน ฯลฯ จำนำ จำนอง เอาค้ำประกัน จำหน่ายไป หมุนส่งเป็นตัวแทน หรือจัดการอย่างใดก็ได้สุดแต่บริษัทจะเห็นสมควร " ดังนี้เมื่อการกู้ยืมโดยเอาทรัพย์สินของบริษัทมอบไว้หรือตราไว้เป็นประกันเงินกู้อันเป็นการจำนำหรือจำนองก็ได้แล้ว การกู้ยืมธรรมดา ซึ่งทรัพย์สินของบริษัทจะต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้โดยสิ้นเชิง ย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดว่าอยู่ในอำนาจของบริษัท จะกระทำได้ด้วย ฉะนั้นจึงไม่เป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัทจำเลยดังกล่าวที่จำเลยโต้แย้งจะอ้างว่ากรรมการ ได้กู้เงินโจทก์เป็นการกระทำในฐานะส่วนตัว ไม่ผูกพันบริษัทจำเลยไม่ได้

จะเห็นได้ว่า แนวทางการตีความของศาลในเรื่องนี้เป็น การชยายวัตถุประสงค์ซึ่งอยู่นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยกฎหมายซึ่งพอจะเทียบเคียงกับหลักในต่างประเทศว่า วัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นอำนาจบางประการซึ่งไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับของบริษัทก็ได้ โดยถือว่าเป็นอำนาจโดยปริยาย

ในประเทศอังกฤษ ศาลใช้วิธีการชยายความให้วัตถุประสงค์ของบริษัทให้กว้างขวางขึ้น ตัวอย่างเช่น คดี H.A. Gillandres Arbutnot & Co., (1931) ซึ่งข้อเท็จจริงปรากฏว่าหนังสือบริคณห์สนธิไม่มีข้อกำหนดใด ให้อำนาจบริษัทดำเนินการเกี่ยวกับด้านปอกระเจา แต่ก็มีข้อกำหนดกว้างๆ ให้อำนาจบริษัทที่ดำเนินธุรกิจใดๆ ตามที่บริษัทเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ซึ่งศาลอังกฤษวินิจฉัยให้บริษัทต้องรับผิดชอบในสัญญาซื้อปอกระเจา เพราะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบริษัทเป็นการให้อำนาจแก่บริษัทที่จะดำเนินการใดๆ ถ้าเป็นประโยชน์แก่บริษัท และคดี Bell House Ltd. v. City Wall Properties Ltd. (1966) จำเลยต่อสู้ว่าการจำนองที่เกี่ยวกับการกู้ยืมเงินให้จำเลย เป็นเรื่องนอกวัตถุประสงค์ของบริษัทโจทก์แต่ศาลตัดสินว่าธุรกิจนี้อยู่ในขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท เพราะวัตถุประสงค์หนึ่งของโจทก์ก็เพื่อดำเนินธุรกิจใดที่สามารถทำให้บริษัทได้รับประโยชน์

(3) หลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์นี้ หากคู่ความไม่ยกขึ้นมาเป็นข้อต่อสู้ในชั้นศาลแล้ว ศาลจะไม่ยกหลักนี้ขึ้นมาเอง

โดยเทียบเคียงจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ที่ว่า "คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดเกินไปกว่า หรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง...." และ มาตรา 177 วรรคสอง ที่ว่า "ให้จำเลยแสดงโดยชัดแจ้งในคำให้การว่า จำเลยยอมรับหรือปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์ทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วน รวมทั้งเหตุแห่งการนั้น "

คำพิพากษานิติภาที่ 570/2487 " ผู้จัดการบริษัทสั่งซื้อสินค้าและมิได้รับการให้สัตยาบัน เมื่อผู้ขายมาฟ้องเรียกราคาคงราคาจากบริษัท และบริษัทมิได้ต่อสู้ในทางว่าผู้จัดการทำนอกเหนืออำนาจดังนี้ บริษัทก็ต้องรับผิดชอบชำระราคา "

จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าว กฎหมายมิได้กำหนดไว้เลยว่า ศาลจะยกหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์มา เพื่อให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องของตนได้ แต่การที่ศาลได้พิจารณาประเด็นดังกล่าว อาจจะเป็นเนื่องมาจากหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์เป็นเรื่องที่คู่ความยอมรับมาตั้งอยู่แล้ว โดยทางดำเนินบริษัทเองยอมรับมาจากการที่บริษัทได้จัดตั้งและระบுவัตถุประสงค์และอำนาจของบริษัทไว้ในตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับของบริษัท ส่วนบุคคลภายนอกได้ถูกข้อสันนิษฐานโดยเจตนาของกฎหมาย ตามมาตรา 1022 ให้ทราบข้อความซึ่งได้ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งจากคำพิพากษานิติภาดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นเรื่องนอกขอบอำนาจของกรรมการ แต่จะเห็นว่าแม้แต่การกระทำผิดข้อบังคับของบริษัท ศาลก็ยังไม่สามารถยกขึ้นมาอ้างได้

แต่หลักดังกล่าวนี้ ต่างกับหลักที่ใช้ในต่างประเทศ เช่นอังกฤษซึ่งถือว่าหลักการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์นี้ แม้คู่ความจะไม่ยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลก็ตาม ก็มีอำนาจยกหลักนี้ขึ้นมาพิจารณาวินิจฉัยได้เอง ซึ่งเป็นหลักมาจากคดี Ashbury Carriage & Iron Co., Ltd. v. Riche (1875) ซึ่งในศาลชั้นต้นไม่มีการพิจารณาในประเด็นว่า การให้สัตยาบันที่ได้ทำลงไปไม่มีผลใช้บังคับ เป็นแต่เพียงยกประเด็นว่าผู้ถือหุ้นได้รู้ข้อเท็จจริงต่างๆชัดเจนแล้ว ได้ทำการตกลงหรือมิได้ตกลงในการกระทำของกรรมการนอกขอบวัตถุประสงค์ ภายหลังจึงมีการยื่นคำร้องต่อที่ประชุมศาลชั้นต้นในประเด็นว่า แม้ผู้ถือหุ้นจะได้ตกลงให้สัตยาบันเป็นเอกฉันท์ในการกระทำของกรรมการ ซึ่งอยู่นอกเหนือความสามารถของบริษัทตามที่ระบุในหนังสือบริคณห์สนธิก็ตาม แต่การให้สัตยาบันก็ไม่มีผลใช้บังคับและศาลได้ตัดสินว่า การให้สัตยาบันยอมรับไม่อาจกระทำได้ ถ้าเป็นเรื่องนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท

(4) บริษัทอาจต้องยอมรับผิดชอบสำหรับการกระทำ ซึ่งบริษัทให้สัตยาบันไว้ หรือมิได้ให้สัตยาบันไว้ หากแต่ได้ยอมรับเอาหรือถือเอาประโยชน์จากการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์

ในเรื่องนี้ พิจารณาได้จากแนวทางการวินิจฉัยคดีของศาลฎีกา แต่มีข้อสังเกตอยู่ที่ในส่วนของการวินิจฉัยคดีของศาลฎีกา เฉพาะเรื่องการให้สัตยาบันไม่ว่าจะโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายของบริษัท อันเป็นผลจากการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของกรรมการบริษัทนั้น ไม่มีไว้อย่างชัดแจ้งแก่แตกต่างกับกรณีที่กรรมการกระทำการเกินอำนาจซึ่งจกทะเบียนไว้ หรือแตกต่างไปจากข้อบังคับที่จดทะเบียนไว้ ซึ่งจะมีคำพิพากษาวินิจฉัยไว้อยู่หลายคดีถึงการที่บริษัทได้ยอมรับเอาประโยชน์จากการกระทำเหล่านี้ อันเป็นผลจากการที่บริษัทให้สัตยาบันโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย ซึ่งยังผลให้บริษัทต้องผูกพันรับผิดชอบในการกระทำความผิดของกรรมการ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1525/2494, 1533/2508, 1309/2525, 419/2501

ก. กรณีที่บริษัทให้สัตยาบันโดยชัดแจ้ง

ซึ่งในกรณีนี้ก็คือ การที่คณะกรรมการของบริษัท หรือที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ให้สัตยาบันไว้ ในกรณีของคนที่ให้สัตยาบันโดยชัดแจ้งนี้จะเห็นได้ว่ามีน้อยมาก เนื่องจากบริษัทมักจะให้สัตยาบันและกรณีของปัญหาจะไม่ถูกนำมาสู่ศาล แต่จากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาจะเห็นได้ว่าศาลได้ยอมรับว่า หากบริษัทให้สัตยาบันโดยชัดแจ้งในลักษณะนี้แล้ว บริษัทจะต้องรับผิดชอบสำหรับการกระทำความผิดไม่ว่าจะอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัทหรือไม่ก็ตาม

ปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1725/2513 ซึ่งวินิจฉัยไว้ดังนี้ "....

การโอนขายกิจการของบริษัท เป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท เมื่อบรรดาผู้ถือหุ้นในที่ประชุมใหญ่ มิได้อนุมัติให้กรรมการผู้จัดการมีอำนาจในการทำสัญญาโอนขายและสัญญาขายหุ้นก็มิได้รับการให้สัตยาบันหรือได้รับอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ ตามข้อบังคับของบริษัทในภายหลัง ดังนี้ สัญญาโอนหุ้นและกิจการของบริษัทที่กรรมการผู้จัดการได้กระทำไป ไม่มีผลผูกพันบริษัท "

ตามคำพิพากษาดังกล่าว แสดงว่าหากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ได้มีมติให้อำนาจแก่กรรมการผู้จัดการ ในการทำสัญญาโอนขายหุ้นและกิจการของบริษัทได้ก่อน กรรมการผู้จัดการย่อมมีอำนาจ หรือหากที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ได้ให้สัตยาบันภายหลังจากที่กรรมการผู้จัดการได้โอนขายกิจการและหุ้นดังกล่าวในภายหลัง โดยเป็นไปตามข้อบังคับของบริษัทแล้ว กิจการในเมื่ออยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัทก็มิผลเป็นการผูกพันบริษัท ซึ่งในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากประเทศอังกฤษ ซึ่งถือหลักว่า เมื่อกิจการใดเป็นการนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัทแล้ว กิจการนั้นแม้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นจะได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ เพื่อให้กิจการมีผลใช้บังคับก็จะกระทำไม่ได้

ข. กรณีบริษัทให้สัตยาบันโดยปริยาย

จากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1725/2513 ดังกล่าวมาแล้วนั้น และโดยผลของบทบัญญัติในมาตรา 823 และมาตรา 1167 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น ในกรณีที่กรรมการบริษัทซึ่งอยู่ในฐานะเสมือนตัวแทนของบริษัทได้กระทำการใด ๆ อันตนเองปราศจากอำนาจที่จะกระทำได้เนื่องจากบริษัทไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะกระทำการนั้น และกิจการนั้นอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท แต่บริษัทได้ให้สัตยาบันโดยปริยาย หรือมีพฤติการณ์แสดงให้เห็นโดยปริยายว่าบริษัทได้เข้ารับเอากิจการนั้นแล้ว บริษัทจะปฏิเสธความรับผิดชอบในภายหลังโดยอ้างว่ากิจการนั้นอยู่นอกวัตถุประสงค์ไม่ได้เช่นกัน ปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 630/2502 ซึ่งวินิจฉัยไว้ว่า " ผู้จัดการของบริษัทจะมีอำนาจที่จะกู้ยืมเงิน โดยสมบูรณ์หรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อบริษัทได้รับประโยชน์จากการยืมนั้นโดยตรง ก็ย่อมจะถือว่าบริษัทให้สัตยาบันแก่การกู้ยืมเงินนั้นโดยปริยายแล้ว บริษัทจึงต้องรับผิดชอบใช้เงินคืน"

ในประเทศอังกฤษ ถือว่าแม้ผู้ถือหุ้นของบริษัทจะ ให้สัตยาบันโดยตรงหรือโดยปริยายต่อการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท หรือยอมรับและถือเอาประโยชน์จากการกระทำนั้นก็ตาม ถือว่าการให้สัตยาบันไม่สามารถกระทำได้ สัญญาไม่มีผลผูกพัน ดังปรากฏตามคดี *Asbury Railway Carriage & Iron Co., Ltd V. Riche (1875)*

(5) บริษัทอาจต้องรับผิดชอบในกรณีที่บริษัทได้ปฏิบัตินอกขอบวัตถุประสงค์อยู่เป็นนิจ

หากในทางพิจารณาของศาลฟังข้อเท็จจริงได้ว่า ในทางปฏิบัติบริษัทได้กระทำการขัดกับวัตถุประสงค์หรืออำนาจเช่นนี้อยู่เสมอๆ แม้กิจการดังกล่าวและการกระทำดังกล่าวจะเป็นการขัดกับตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับของบริษัท ศาลก็อาจยกขึ้นมาพิจารณาว่าเป็นกรณีในทางปฏิบัติ เพื่อให้บริษัทต้องรับผิดชอบ เพื่อต้องการให้เกิดความเป็นธรรม ปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 955/2510 " โจทก์ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัด และหุ้นส่วนผู้จัดการในฐานะส่วนตัวเป็นจำเลยร่วมกันเรื่องผิดสัญญาเช่า จำเลยให้การว่าหุ้นส่วนผู้จัดการในฐานะส่วนตัวเป็นคู่สัญญากับโจทก์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะหุ้นส่วนผู้จัดการลงชื่อในสัญญาโดยไม่ได้ประทับตราของห้างหุ้นส่วนจำกัด แต่ทางพิจารณาได้ความว่าในการทำสัญญาอื่นๆ หุ้นส่วนผู้จัดการได้ลงชื่อในสัญญาเหล่านั้นในนามของห้างหุ้นส่วนจำกัด และสัญญาเช่ารายนิพาทหุ้นส่วนผู้จัดการก็ทำในฐานะผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัด ดังที่ถือว่าหุ้นส่วนผู้จัดการทำสัญญาเช่ารายนิพาทในนามของห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนจะต้องรับผิดชอบตามสัญญา หุ้นส่วนผู้จัดการไม่ต้องรับผิดชอบในฐานะส่วนตัว "

ซึ่งต่างจากประเทศอังกฤษที่ถือว่า แม้บริษัทจะปฏิบัตินอกขอบวัตถุประสงค์อยู่เป็นนิจก็ตาม แต่ถ้ากิจการนั้นอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์แล้วย่อมเป็นโมฆะ จึงเห็นได้ว่าศาลอังกฤษตีความตรงตัวโดยเคร่งครัด ซึ่งต่างจากศาลไทยซึ่งพยายามตีความโดยไม่เคร่งครัดมากนัก

1.2 กรณีกรรมการบริษัทกระทำผิดนอกขอบอำนาจ

ผลของการกระทำที่อยู่นอกขอบอำนาจของกรรมการบริษัทนั้น ในทางความเป็นจริงมีความสำคัญยิ่ง เพราะเมื่อบริษัทไม่ต้องผูกพันในการนั้นแล้ว บุคคลภายนอกอาจเสียหายได้ และการเยียวยาความเสียหายนี้ยังไม่เป็นที่แน่ชัด ตามหลักทั่วไปในนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยบกพร่องเรื่องความสามารถจะเป็นโมฆียะ (มาตรา 116 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) การทำเกินขอบอำนาจที่ได้รับของกรรมการบริษัทจะมีผลเป็นเช่นใด ซึ่งถ้าถือว่าหลักนิติกรรมเช่นนี้ ไม่มีผลผูกพันแต่บุคคลแต่อย่างใด นิติกรรมก็จะเป็นโมฆะ ความเสียหายแก่บุคคลภายนอกจะมีมากยิ่งขึ้น คือจะฟ้องเอาแก่ผู้ใดไม่ได้

ในปัญหาที่ เมื่อพิจารณาข้อยกเว้นความรับผิดของกรรมการบริษัทตามกฎหมายอังกฤษ มาตรา 448 ของ The Companies Act 1948 ให้อำนาจศาลที่จะปลดเปลื้องกรรมการจากความรับผิดทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการกระทำโดยประมาท (negligence)²² ทำผิดหน้าที่ (default, breach of duty)²³ หรือทำผิดหน้าที่ความไว้วางใจ (breach of trust)²⁴ หากศาลเห็นว่ากรรมการดังกล่าวได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต (honestly) และมีเหตุผลตามสมควร (reasonably)²⁵ และหากการกระทำนั้นเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น เช่นการมอบหมายงานให้ผู้อื่นกระทำการแทนตามความจำเป็น ภายใต้ข้อบังคับของบริษัท หากกรรมการผู้นั้นเชื่อได้ว่าบุคคลดังกล่าวได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต กรรมการผู้นั้นก็หลุดพ้นจากความรับผิดไป และกรณีที่กรรมการผู้อื่นกระทำผิด กรรมการที่มีได้กระทำผิดจะต้องรับผิดในการกระทำของกรรมการอื่นเพียงใด ตามหลักกฎหมายอังกฤษนั้น กรรมการไม่ต้องรับผิดในการกระทำของกรรมการคนอื่นซึ่งตนเองไม่มีส่วนร่วมรู้เห็นการกระทำด้วย เพราะกรรมการแต่ละคนไม่ใช่ นายจ้างลูกจ้างหรือตัวการตัวแทนซึ่งกันและกัน และในกรณีที่คณะกรรมการได้ลงมติในที่ประชุมกรรมการนอกขอบวัตถุประสงค์ของบริษัท กรรมการคนที่ไม่อยู่ร่วมประชุมด้วยไม่ต้องรับผิดในมติที่ประชุมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ การที่กรรมการคนหนึ่งยกยอกหรือจ่อ โกงทรัพย์สินของบริษัทไปนั้น กรรมการคนอื่นไม่ต้องร่วมรับผิดด้วย เว้นแต่จะมีพฤติการณ์อันน่าสงสัยโดยแจ้งชัดแล้วกรรมการคนอื่นไม่ทำการตรวจสอบ²⁶

²² คดี Re City of London Insurance Co. (1925) 41 T.L.R. 521

²³ คดี Re City Equitable Fire Insurance Co. (1925) Ch. 407

²⁴ คดี Cook V. Deeks (1916) A.C. 554 (P.C.)

²⁵ คดี Selangor United Rubber Estates Ltd. V. Cradock no.3 (1968) 1 W.L.R. 1555

²⁶ คดี Re Lands Allotment Co. (1894) 1 Ch. 616 และคดี Dovey V. Cory (1901) A.C. 477

หลักกฎหมายไทย

ตามหลักกฎหมายไทยในกรรมการมีหน้าที่หลักดังนี้

ก. กรรมการต้องจัดการบริษัท ตามข้อบังคับของบริษัทที่ได้กำหนดไว้(มาตรา 1144) เพราะข้อบังคับนั้นเป็นสิ่งผูกอย่างหนึ่งระหว่างผู้ถือหุ้นด้วยกัน หากกรรมการไม่ปฏิบัติตาม กรรมการอาจต้องรับผิดชอบ

ข. กรรมการต้องใช้ความเอื้อเฟื้อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง (มาตรา 1168วรรคแรก)

มาตรฐานในการระมัดระวังตามมาตรา 1168 วรรคแรกนี้ กำหนดให้ใช้มาตรฐานของผู้ประกอบการค้าที่เอาใจใส่ในกิจการของตน (objective test) ไม่ใช่พิจารณาจากระดับความสามารถของตัวกรรมการเอง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1141/2502)

ปัญหาที่ว่า มาตรฐานในการใช้ความเอื้อเฟื้อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง (the diligence of a careful business man) ตามมาตรา 1168 วรรคแรกนี้จะใช้บังคับกับเฉพาะกรรมการบริหาร หรือใช้บังคับกรรมการทุกคนโดยไม่เลือกว่าเป็นกรรมการบริหารหรือไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1980/2519 (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ของบริษัทประกันชีวิตบูรพาจำกัด โจทก์ พล.ต.อ.หลวงชาติตระการโกศลกับพวก จำเลย)

ข้อเท็จจริงในคดีมีว่า จำเลยที่ 1ซึ่งเป็นประธานกรรมการ และจำเลยที่ 10 ที่ 11 ที่ 12และที่ 13 ซึ่งเป็นกรรมการของบริษัทผู้ล้มละลาย โดยคำขอจดทะเบียนระบุให้อำนาจจำเลยที่ 2กรรมการผู้อำนวยการแต่ผู้เดียว มีอำนาจจัดการบริษัทโดยลำพังและมีอำนาจในการลงนามแทนบริษัท แต่ต้องประทับตราบริษัทเป็นสำคัญ เว้นแต่การจ่ายเงินเกินกว่าห้าหมื่นบาทขึ้นไป จะต้องมีการออกหมายหนึ่งลงชื่อร่วมด้วย และข้อบังคับของบริษัทผู้ล้มละลายข้อ 15 ระบุว่า " บริษัทนี้ให้มีผู้จัดการ 1 นาย โดยคณะกรรมการเป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอน ฯลฯ " ซึ่งตามการสอบสวนของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ปรากฏว่าบริษัทผู้ล้มละลายไม่มีกรรมการผู้จัดการ มีแต่จำเลยที่ 2 กรรมการผู้อำนวยการแต่ผู้เดียวเป็นผู้สั่งการและอำนาจการบริหาร รวมทั้งมีอำนาจเบิกจ่ายเงินอนุมัติการจ่ายเงิน ประธานกรรมการและกรรมการอื่นไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการจัดการบริษัท และไม่มีอำนาจในการสั่งจ่ายเงิน ปรากฏว่าการจัดการของจำเลยที่ 2 นั้นทำให้บริษัทผู้ล้มละลายเสียหายอยู่ 5 ประการ

- (1) ไม่เรียกเก็บเงินค่าหุ้นที่ค้างชำระ
 - (2) ให้อิมเงินไปโดยไม่มีหลักฐานการกู้ยืมและหลักประกัน
 - (3) ปลอมให้เบี่ยงประกันค่างที่ตัวแทน โดยไม่ติดตามทางตาม
 - (4) เงินสดในความครอบครองสูญหายไปสองแสนบาทเศษ
 - (5) ทุนประกันชีวิต ที่กักไว้เป็นทุนสำรองสูญหายไปสี่สิบล้านบาทเศษ
- เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ของบริษัทผู้ล้มละลายได้ฟ้องให้จำเลยที่ 1 ที่ 10 ที่

11 ที่ 12 ที่ 13 รับผิดในการที่ไม่ใช้ความเอื้อเฟื้อสอดส่องบริษัทอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วย ความระมัดระวัง

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า" กรณีดังกล่าวต้องถือว่า จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นกรรมการอำนวยการ ก็คือผู้จัดการที่ได้รับมอบอำนาจ ตาม ป.พ.พ.มาตรา 1164 ส่วนจำเลยอื่นซึ่งเป็นกรรมการของบริษัท ที่ไม่ใช่ผู้จัดการ ไม่มีหน้าที่จัดการธุรกิจของบริษัท คงเป็นแต่ผู้แทนของบริษัทในฐานะที่บริษัทเป็นนิติบุคคลและมีหน้าที่ให้คำปรึกษาในการประชุมกรรมการแก่จำเลยที่ 2 เท่านั้น และวินิจฉัยว่า ความเสียหายดังกล่าว 5 ประการเป็นเรื่องการจัดการธุรกิจของบริษัทซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบ ของจำเลยที่ 2 ผู้ประกอบกิจการทั้งสิ้น จำเลยอื่นที่ไม่ใช่ผู้จัดการมิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการกระทำความผิดดังกล่าวที่มีได้อยู่ในข้อใดข้อหนึ่งตาม ป.พ.พ.มาตรา 1168 ซึ่งกรรมการบริษัทจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน จำเลยอื่นซึ่งเป็นกรรมการที่ไม่ใช่ผู้จัดการจึงไม่ต้องร่วมรับผิดชอบ"

จากคำพิพากษาศาลดังกล่าว จึงได้หลักว่า มาตรฐานในการประกอบกิจการของมาตรา 1168 วรรคแรกนี้ คงใช้บังคับกับกรรมการที่เป็นกรรมการผู้จัดการหรือที่เรียกว่า กรรมการบริหาร และถือว่ากรรมการอื่นนั้นคงมีหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาในที่ประชุมกรรมการ ซึ่งการให้คำปรึกษานั้นคงไม่ใช่การประกอบกิจการของบริษัทตามความหมายของมาตรา 1168

ค. กรรมการต้องไม่ประกอบการค้าขายใดอันมีสภาพเป็นเอกเทศและเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทนั้น ไม่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนหรือเพื่อประโยชน์ผู้อื่น โดยมีได้รับความยินยอมจากรัฐประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น(มาตรา 1168 วรรคสาม)

ง. กรรมการต้องไม่เข้าไปเป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบในหุ้นส่วนอื่นซึ่งประกอบกิจการอันมีสภาพอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัทโดยมิได้รับความยินยอมของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น

- จ. กรรมการต้องดูแลว่า การใช้เงินค่าหุ้นได้มีการใช้ก็แท้จริง
- ฉ. จัดให้มีและเก็บรักษาสมุดบัญชีและเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เรียบร้อย
- ช. การจ่ายเงินเป็นผลหรือดอกเบี้ย ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้
- ซ. ถ้าบริษัทขาดทุนลงถึงถึงจำนวนต้นทุน กรรมการต้องเรียกประชุมวิสามัญทันที

เพื่อแจ้งให้ผู้ถือหุ้นทราบการที่ขาดทุน (มาตรา 1172วรรค2)

อย่างไรก็ตาม การที่กรรมการบริษัทไม่เรียกประชุมผู้ถือหุ้น ถ้ามิใช่สาเหตุโดยตรงที่ทำให้บริษัทล้มละลายเสียหาย กรรมการก็ไม่ต้องรับผิดชอบ และหากการกระทำใดของกรรมการได้รับอนุมัติของที่ประชุมใหญ่แล้ว กรรมการคนนั้นไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นซึ่งได้อนุมัติ หรือต่อบริษัทอีกต่อไป แต่ผู้ถือหุ้นที่ไม่ได้ให้อนุมัติอาจฟ้องให้กรรมการรับผิดชอบได้โดยต้องฟ้องภายใน 6 เดือนนับแต่วันที่ ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นให้อนุมัติการกระทำของกรรมการ (มาตรา 1170) ซึ่งค่าเสียหายที่ได้มาที่คงตกอยู่กับบริษัท

การจัดการบริษัทโดยตรงดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมเป็นอำนาจและหน้าที่ของกรรมการบริษัท ในอันที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้จัดตั้งบริษัทขึ้น ตามที่ปรากฏในหนังสือบริคณห์สนธิและภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของบริษัท และกิจการที่กรรมการบริษัทได้กระทำไปในขอบวัตถุประสงค์ของบริษัทตามที่ได้จดทะเบียนไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิ หรือในข้อบังคับของบริษัทแล้ว กรรมการบริษัทก็ไม่ต้องผูกพันเป็นการส่วนตัว โดยถือว่าเป็นกิจการของบริษัทอันผู้ถือหุ้นทั่วทุกคนจะต้องรับผิดชอบด้วยในการกระทำดังกล่าว

สำหรับกรรมการบริษัทในตามกฎหมายไทยมิได้ยึดถือว่าการบริหารบริษัทเป็นตัวแทนของบริษัท อย่างกฎหมายของประเทศอังกฤษ เพราะตามกฎหมายไทยนั้น การจะเป็นตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปตามที่บัญญัติในมาตรา 801 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในแม้จะทำกิจใดในทางจัดการแทนตัวการได้ทุกอย่างก็ตาม แต่ก็หาอาจกระทำกิจการที่สำคัญบางอย่างตามที่กฎหมายห้ามไว้ได้ไม่ ซึ่งผิดกับกรรมการบริษัท ในเมื่อกิจการนี้อยู่ในขอบเขตวัตถุประสงค์ของบริษัทแล้ว กรรมการบริษัทก็ย่อมมีอำนาจที่จะกระทำการนั้นได้เต็มที่ เว้นแต่จะมีข้อจำกัดอำนาจกรรมการไว้เท่านั้น เมื่อเป็นดังนี้ กรรมการบริษัทตามกฎหมายไทยจึงหาใช้ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปไม่

1.2.1 ผลของการกระทำไปภายในขอบอำนาจของกรรมการหรือผู้แทน

เนื่องจากบริษัทหรือนิติบุคคลอื่นใดก็ตาม เป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น ไม่มีสภาพบุคคลอย่างแท้จริงและย่อมไม่สามารถกระทำกิจการอะไรได้ด้วยตัวของบริษัทเอง จึงจำต้องแสดงให้เห็นปรากฏจากผู้แทนหรือกรรมการของบริษัทนั้นเอง ทั้งนี้ตามมาตรา 75 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และการที่ผู้แทนหรือกรรมการของบริษัทจะจัดกิจการของบริษัทที่จะกำหนดโดยมติของที่ประชุมผู้ถือหุ้นและการใช้ขอบเขตอำนาจของผู้แทนหรือกรรมการของบริษัทในการบริหารงานของบริษัทยังจำเป็นต้องอยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะต้องวางเอาไว้เมื่อจัดตั้งบริษัท และหากจะพิจารณาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นตอนหนึ่งก็คือ การกระทำตามอำนาจของผู้แทน หรือกรรมการของบริษัทย่อมจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย ทั้งนี้โดยพิจารณาตามลำดับขั้นตอนของกฎหมายที่ว่ากฎหมายย่อมจะต้องมาเป็นเบื้องต้น วัตถุประสงค์ของบริษัทมาเป็นลำดับถัดไป จากนั้นจึงเป็นข้อบังคับของบริษัทและท้ายที่สุดก็คือมติของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น

โดยทั่ว ๆ ไปบริษัทมักจะนิยมจำกัดอำนาจของกรรมการบริษัทไว้ด้วยการให้ลงนามโดยมีจำนวนกรรมการตามแต่จะเห็นเหมาะสม และจะต้องประทับตราของบริษัทตามที่ได้จดทะเบียนไว้ จึงจะถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจของกรรมการบริษัท ในนามบริษัทได้ และเมื่อมีการดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ของกรรมการแล้ว โดยผลของกฎหมายบริษัทย่อมจะต้องเข้ารับผิดชอบการกระทำนั้นตามมาตรา 76 วรรคแรก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แต่มีข้อสังเกตว่าการที่กรรมการได้กระทำไปนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์ ตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งของบริษัทเท่านั้น

การที่บริษัทจะรับเอาผลต่างๆของการกระทำของกรรมการ ทั้งในทางที่อาจ
จะได้รับผลประโยชน์และในทางที่อาจจะต้องเสียผลประโยชน์ อาจพิจารณาได้ 2 ประเด็นคือ

(1) บริษัทจะเข้าผูกพันแต่แท้แท้ที่กรรมการบริษัทได้กระทำการใดไปภายในขอบอ
ำนาจหน้าที่ของกรรมการบริษัท ทั้งนี้ตาม ป.พ.พ.มาตรา 76 วรรคแรก และนอกจากนี้แล้ว

(2) บริษัทย่อมจะต้องรับเอาผลจากการกระทำของกรรมการ ในฐานะที่กรรม
การเป็นเสมือนตัวแทนของบริษัท และบริษัทก็อยู่ในฐานะตัวแทนของกรรมการ ทั้งนี้ตาม ป.พ.พ.
มาตรา 1167 ซึ่งได้บัญญัติให้ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมการบริษัทและบุคคลภายนอกเป็นไปตามภ
พ.พ.หมายในเรื่องตัวการตัวแทน

1.2.2 ผลของการที่กรรมการบริษัทกระทำนอกขอบอำนาจ

สำหรับการกระทำนอกขอบอำนาจหน้าที่ของกรรมการนั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า
เป็นการกระทำของกรรมการบริษัทที่อยู่นอกเหนือจากข้อจำกัดอำนาจดังได้ระบุไว้ในข้อบังคับของ
บริษัท ซึ่งถ้าผลของการกระทำเกินอำนาจหน้าที่ของกรรมการไม่เป็นกระทำที่อยู่นอกขอบวัตถุประสงค์
ประสงค์ของบริษัทแล้ว การกระทำนั้นบริษัทย่อมสามารถที่จะให้สัตยาบันการกระทำที่อยู่นอกเหนือ
จากอำนาจหน้าที่นั้น ให้มีผลผูกพันบริษัทได้ ทั้งนี้ก็เป็นผลเนื่องมาจากการนำหลักกฎหมายตัวแทน
เข้ามาใช้รับความสัมพันธ์ระหว่างกรรมการกับบริษัท แต่หากบริษัทมิได้ให้สัตยาบันหรือรับรองการ
กระทำที่อยู่นอกเหนือขอบอำนาจหน้าที่แล้ว การกระทำนั้นย่อมไม่ผูกพัน ให้บริษัทต้องรับผิดชอบแต่ประ
การใด ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 823 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า

" ถ้าตัวแทนกระทำการอันใดอันหนึ่งโดยปราศจากอำนาจก็ดี หรือทำนอกทำเห
ือขอบอำนาจก็ดี ท่านว่าย่อมไม่ผูกพันตัวการเว้นแต่ตัวการจะให้สัตยาบันแก่การนั้น

ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ท่านว่าตัวแทนย่อมต้องรับผิดชอบบุคคลภายนอกโดย
ลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้ถือว่าตนทำการ โดยปราศจาก
อำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ "

การให้สัตยาบันก็คือ การยอมรับเอากิจการนั้น อันมีผลให้กิจการนั้นผูกพันตัว
การ ตัวแทนหลุดพ้นความรับผิดชอบบุคคลภายนอกไป การให้สัตยาบันนำหลักการให้สัตยาบันในเรื่อง
โมฆียะกรรมตาม ป.พ.พ.มาตรา 134 140 และ 142 มาใช้บังคับโดยอนุโลมกล่าวคือ

(ก) โฆษะกรรมนั้นให้สัตยาบันไม่ได้ตามมาตรา 134

กิจการที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้ง โดยกฎหมายก็ดี เป็น
การนอวิสัยที่ดี เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ดี เป็นการ
ผิดแบบตามที่กฎหมายบังคับก็ดี เหล่านี้เป็นโฆษะ แม้ตัวการเองก็ทำกิจการนั้นไม่ได้อยู่แล้ว ตัวการ
ย่อมให้สัตยาบันไม่ได้

(ข) การให้สัตยาบันต้องกระทำโดยสุจริต
การให้สัตยาบันซึ่งมีแต่ทางจะได้รับประโยชน์แต่อย่างเดียว ถ้าเสียประโยชน์ก็ไม่ให้สัตยาบันเช่นนี้ น่าจะถือว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ไม่มีผลเป็นการให้สัตยาบัน

(ค) บุคคลผู้ให้สัตยาบันต้องมีตัวตนอยู่แน่นอนตามมาตรา 140
ผลในข้อนี้ก็คือ ตัวแทนที่ทำการในนามของตนเองโดยปกติชื่อตัว การ ตัวการซึ่งไม่มีชื่อปรากฏในสัญญาที่ให้สัตยาบันไม่ได้ กรณีเช่นนี้ตัวการที่มีได้เปิดเผยชื่อมีสิทธิที่จะเข้ามารับเอาสัญญาได้อยู่แล้วตามมาตรา 806

(ง) วิธีให้สัตยาบัน
การให้สัตยาบันแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือให้สัตยาบันโดยตรง กับให้สัตยาบันโดยปริยาย

การให้สัตยาบันโดยตรง คือตัวการแสดงเจตนาต่อบุคคลภายนอกว่ายอมรับเอากิจการนอกอำนาจที่ตัวแทนทำไป ตามมาตรา 140 ซึ่งบัญญัติว่าถ้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งแห่งไม่วิษะกรรมในเป็นบุคคลมีตัวกำหนดแน่นอน การนี้แทนว่าย่อมตกลงหรือให้สัตยาบันได้ด้วยแสดงเจตนาต่อบุคคลนั้น

การแสดงเจตนาให้สัตยาบัน กฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องทำอย่างไรจึงทำได้ทั้งวาจาและหนังสือ ฎีกาที่ 795/2495 วินิจฉัยว่า การให้สัตยาบันการกระทำของตัวแทนตามมาตรา 823 หากต้องทำเป็นหนังสือไม่

การให้สัตยาบันโดยปริยาย กฎหมายกำหนดพฤติการณ์บางอย่างไว้ตามมาตรา 142 ไม่จำเป็นต้องมีการแสดงเจตนาต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา 140 กล่าวคือ

- (1) ได้มีการชำระหนี้แล้วโดยสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วน
 - (2) ได้มีการเรียกทวงให้ชำระหนี้แล้ว
 - (3) ได้มีการแปลงหนี้ใหม่
 - (4) ได้มีการวางประกันเมื่อหนี้ขึ้น
 - (5) ได้มีการโอนซึ่งสิทธิ หรือความรับผิดชอบอันเกิดแต่การนี้สิ้นเชิงหรือแต่บางส่วน
- และนอกจากที่กำหนดไว้ 5 ประการข้างต้นนี้ พฤติการณ์อื่นๆ เช่นตัวการเข้ารับเอาประโยชน์ หรือเข้ารับเอาผลแห่งสัญญาที่ตัวแทนทำไป ก็ย่อมถือได้ว่าเป็นการให้สัตยาบัน

(จ) ผลของการให้สัตยาบัน
การให้สัตยาบันของตัวการตามมาตรา 823 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของตัวการและตัวแทนต่อบุคคลภายนอก จึงมีผลเพียงให้สัญญาที่ตัวแทนทำกับบุคคลภายนอกโดยปราศจากอำนาจ หรือทำเอกทำเห็นชอบอำนาจผูกพันตัวการเท่านั้น ส่วนตัวแทนหลุดพ้นความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกไป ตามหลักในมาตรา 820 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับ

ความรับผิดชอบตามสัญญาตัวแทน หรือตัวแทนต่อตัวการยังคงอยู่ เพราะมิได้ถือว่าการให้สัตยาบัน เป็นผลให้การนั้นเป็นการภายในขอบอำนาจ ดังนั้น หากมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ตัวการ ตัวแทน ต้องรับผิดชอบต่อตัวการตามมาตรา 812 ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1611/2512 (ประชุมใหญ่)

ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ตัวแทนย่อมต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกโดยลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้หรือว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจหรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1725/2513 จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการผู้แทนของบริษัทจำเลยที่ 1 ทำสัญญาขายหุ้นและกิจการของบริษัทจำเลยที่ 1 แก่โจทก์ โดยเป็นการกระทำนอกวัตถุประสงค์ในหนังสือบริคณห์สนธิ และบรรดาผู้ถือหุ้นไม่เคยประชุมใหญ่อุบัติให้จำเลยที่ 2 ทำสัญญาโอนขายได้ (มาตรา 75 , 1144) จึงเป็นการกระทำโดยปราศจากอำนาจที่จะกระทำแทนบริษัท เมื่อบริษัทจำเลยที่ 1 มิได้ให้สัตยาบันแก่การที่จำเลยที่ 2 เข้าทำสัญญา และโจทก์มิได้รู้หรือว่าจำเลยที่ 2 เข้าทำสัญญาโดยปราศจากอำนาจ จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดชอบต่อโจทก์โดยลำพังตนเองตามมาตรา 823, 1167

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2362/2520 รายงานการประชุมของบริษัทที่ขึ้นเป็นเท็จ การดำเนินตามรายงานการประชุมที่กรรมการทำไปไม่มีผลผูกพันบริษัท ตามมาตรา 1167 ประกอบด้วยมาตรา 823 แต่ผูกพันจำเลยที่เป็นกรรมการผู้ทำการในนามเป็นส่วนตัว

กรณีที่ กรรมการบริษัทไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในการกระทำนอกอำนาจโดยลำพังตนเอง สามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

(1) กรณีที่กรรมการกระทำไปโดยไม่มีอำนาจตามข้อบังคับ แต่อยู่ในวัตถุประสงค์ของบริษัท เมื่อบริษัทรับเอาผลของการกระทำนั้นมาโดยให้สัตยาบัน ไม่ว่าจะโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย บริษัทจะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้

ตัวอย่างที่มีอยู่เสมอ ก็คือกรรมการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์แล้ว แต่ไม่ถูกต้องตามข้อบังคับ เช่น ลงชื่อไม่ครบคณะหรือไม่ประทับตราอันเป็นการบกพร่องเกี่ยวกับอำนาจ หรือปราศจากอำนาจที่ทำแทนบริษัท ถือว่าเป็นตัวแทนของบริษัท เพราะบริษัทอาจแสดงเจตนาหรือความประสงค์ทางตัวแทนของบริษัทได้ หากบริษัทให้สัตยาบันแก่การกระทำโดยปราศจากอำนาจของตัวแทนในภายหลัง เช่น เข้ารับเอาสัญญามาเป็นของบริษัท หรือเข้ารับเอาประโยชน์จากสัญญาใน ดังใบรับซึ่งเป็นตัวแทนยอมรับผูกพันในการนี้ โดยอาศัยมาตรา 1167 , 823 ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1078/2496 ประธานกรรมการบริษัทจำเลยลงชื่อและประทับตราในสัญญา แต่ผิดข้อบังคับของบริษัทจำเลยที่ว่า ต้องมีกรรมการลงชื่อ 2 คนนั้น แม้จะไม่ได้ทำโดยการแสดงเจตนาของผู้แทนบริษัทก็ดี ถ้าปรากฏว่าที่ประธานกรรมการทำไปนั้นเป็นการทำแทนบริษัทจำเลยและบริษัทก็ได้รับเอาผลของนิติกรรมตลอดมา บริษัทจะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 491/2501 กรรมการผู้จัดการบริษัทลงนามในสัญญา ในฐานะผู้จัดการบริษัทแต่ผู้เดียว แต่บริษัทก็รับเอาผลงาตามสัญญาต่อมา แม้ข้อบังคับของบริษัทกำหนดให้กรรมการ 2 นายลงนามสัญญาแก่ผู้ลงนามบริษัท

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 630/2502 ผู้จัดการบริษัทจะมีอำนาจที่จะกู้ยืมเงินได้โดยสมบูรณ์หรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อบริษัทได้รับประโยชน์จากการยืมเงินนั้นโดยปริยายแล้วบริษัทจึงต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1630/2509 บริษัทจำเลยมีกรรมการ 3 คน ตามข้อบังคับต้องมีกรรมการสองคนลงชื่อจึงจะผูกพันบริษัท กรรมการคนหนึ่งลงชื่อในสัญญากู้ เปิดเช็คเตอร์ออฟเครดิตกับโจทก์ เพื่อสั่งสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายในนามบริษัทจำเลย บริษัทจำเลย บริษัทจำเลยรับสินค้าไว้แล้ว ถือว่ากรรมการผู้นั้นกระทำไปในนามบริษัทจำเลยทั้งสิ้น มิใช่กระทำในฐานะส่วนตัว และบริษัทจำเลยได้รับประโยชน์จากการสั่งสินค้าตามเช็คเตอร์ออฟเครดิตเข้ามาจำหน่ายโดยตรง บริษัทจำเลยจะปฏิเสธความรับผิดชอบได้หรือไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2735/2516 การที่ตัวการทราบดีว่าตัวแทนทำนอกอำนาจแล้วไม่ทักท้วง เป็นพฤติการณ์ที่ให้สัตยาบันโดยปริยาย

(2) กรณีที่กรรมการบริษัทกระทำนอกอำนาจ และบริษัทรู้แล้วยอมให้กรรมการบริษัท เชิดตัวเองกระทำการแทนบริษัท กรรมการบริษัทไม่ต้องรับผิดชอบบุคคลภายนอกตามมาตรา 821

ในกรณีที่บริษัทเชิดกรรมการเพียงคนเดียวซึ่งขัดกับข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งของบริษัท แต่ผู้เดียวให้เป็นผู้แทนของบริษัทในการดำเนินกิจการ กรรมการผู้นั้นย่อมไม่ต้องรับผิดชอบแต่โดยลำพังตนเองต่อบุคคลภายนอกเพราะบริษัทต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง เทียบเคียงจากกฎหมายในเรื่องตัวแทนเชิด ซึ่ง ป.พ.พ. มาตรา 821 นี้บัญญัติให้ตัวการรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกเท่านั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ตัวแทนเชิดรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก โดยมีจะเป็นกรณีเรื่องอำนาจกรรมการ ซึ่งบริษัทจะต้องยอมรับและบริษัทมิได้ปฏิเสธความรับผิดชอบเสียแต่ใ้ไหน ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1051-1052/2500 บริษัทตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการรับเหมาก่อสร้าง ตามข้อบังคับต้องมีกรรมการ 2 นายลงชื่อในนิติกรรมแทนบริษัท จึงจะผูกพันบริษัท ก. เป็นผู้ถือหุ้น และเป็นหัวหน้าแผนกก่อสร้างของบริษัท บริษัทรับจ้างสร้างโรงงานแห่งหนึ่ง ก. ได้เป็นผู้ติดต่อกระทำการทุกอย่าง ตั้งแต่ยื่นประมูล ทำสัญญา รับเงินค่าก่อสร้าง ตลอดจนสั่งซื้อวัสดุอุปกรณ์และจ้างแรงงาน ก. ไปซื้อเชื้อเพลิงก่อสร้างจากบุคคลภายนอกแล้วค้างชำระ บุคคลภายนอกฟ้องบริษัท และ ก. ให้รับผิดชอบ วิเคราะห์ว่า พฤติการณ์ที่บริษัทกับ ก. ปฏิบัติมา เห็นได้ว่าบริษัทรู้แล้วยอมให้ ก. เชิดตัวเองแสดงกับบุคคลภายนอกว่าเป็นตัวแทนบริษัท

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 704/2499 บริษัทเชิดพนักงานของบริษัทเป็นตัวแทนซื้อไม้จากโจทก์แล้วไม่ชำระค่าไม้ บริษัทต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1682/2506 ผู้จัดการบริษัท ใฝ่ ก. ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการ มีอำนาจดูแลบังคับบัญชาคนงานและกิจการของบริษัท ได้แจ้งให้พนักงานทุกคนทราบ บุคคลภายนอกมาติดต่อกับบริษัทก็ติดต่อกับ ก. ก. รับสินค้าจากบุคคลภายนอก โดยลงชื่อประทับตราในใบรับ ต้องถือว่า ก. รับแทนบริษัท พฤติการณ์ตามที่กล่าวมาแสดงว่า บริษัทเชิด ก. เป็นตัวแทนของบริษัท ก. มีอำนาจสั่งซื้อสินค้าแทนบริษัท

คำพิพากษาฎีกาที่ 807-808/2510 จำเลยที่ 2 กระทำในนามผู้จัดการบริษัทจำเลยที่ 1 ได้เอาตราของจำเลยที่ 1 มาตีประทับด้วย ถือว่าจำเลยที่ 2 ในฐานะผู้จัดการบริษัทจำเลยที่ 1 ได้ซื้อข้าวไปจากโจทก์แทน จำเลยที่ 1 ต้องรับผิดชอบต่อโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 1348/2498 กรรมการบริษัทลงชื่อในสัญญาแทนบริษัท โดยไม่ถูกต้องตามข้อบังคับ ถ้าบริษัทให้สัตยาบันสัญญานี้ย่อมผูกพันบริษัท คดีนี้ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องโจทก์ โดยวินิจฉัยว่า บริษัทจำเลยจดทะเบียนไว้ว่ากิจการใดที่กรรมการสองนายลงลายมือชื่อและต้องประทับตราด้วย บริษัทจึงจะต้องรับผิดชอบ เมื่อสัญญาเช่าเครื่องใช้ในสำนักงานโจทก์มีผู้เซ็นแต่กรรมการคนเดียวไม่เป็นไปตามที่จดทะเบียนไว้ จำเลยจึงไม่ต้องรับผิดชอบ ศาลฎีกาเห็นว่าแม้จะยังไม่ได้ว่า กรรมการบริษัทจำเลยได้ทำสัญญาเช่าเครื่องใช้ในสำนักงานจากโจทก์ ในฐานะผู้แทนบริษัทจำเลยซึ่งเป็นนิติบุคคลแฝงนามไม่ครบองค์ประกอบกรรมการสองคนก็ตาม แต่ก็ยังถือได้ว่ากรรมการได้ทำสัญญาในฐานะตัวแทนบริษัทจำเลยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 797 และบริษัทจำเลยได้ให้สัตยาบัน โดยเข้าครอบครองใช้ประโยชน์จากเครื่องใช้ในสำนักงานของโจทก์ ที่ ช. กรรมการตัวแทนบริษัทจำเลยเข้ามาตามสัญญา แม้ ช. กรรมการบริษัทจำเลยกระทำสัญญาเช่ากับโจทก์โดยปราศจากอำนาจ บริษัทจำเลยก็ต้องรับผิดชอบตามสัญญาแน่นอนต่อโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 823 พิพากษากลับ

ในประเทศอังกฤษ เดิมก็ใช้หลักตัวการตัวแทน จึงมีลักษณะคล้ายกับของประเทศไทย ต่อมาเริ่มเปลี่ยนเอาแนวความคิดเรื่อง Organic Theory ของยุโรปมาใช้²⁷

ประเทศเยอรมัน ใช้หลัก Organic Theory ดังนั้นผู้แทนตามกฎหมายเยอรมันย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ภายนอกคืออำนาจของผู้แทนในการแสดงตนแทนบริษัทก็เป็นเหมือนอวัยวะ (Organe) จึงถือว่าข้อจำกัดอำนาจกรรมการซึ่งจะมีผลผูกพันบริษัทได้นั้นแม้จะมีได้ปฏิบัติตามข้อจำกัด ก็ไม่มีผลกระทบกระเทือนสิทธิบุคคลภายนอก สัญญาที่กระทำโดยกรรมการบริษัท ย่อมผูกพันบริษัท แม้จะเป็นการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ก็ตาม เว้นแต่บุคคลภายนอกไม่สุจริต คือรู้ถึงข้อเท็จจริงซึ่งบริษัท หรือผู้ถือหุ้นย่อมยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้ว่า เป็นการสมคบกันฉ้อฉลระหว่างกรรมการกับบุคคลภายนอก

²⁷ คดี Lennard's Carrying Co. V. Asiatic Petroleum 1915 A.C.

2. ความรับผิดชอบของผู้แทนห้างหุ้นส่วน

ห้างหุ้นส่วนที่เป็นนิติบุคคลนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดไว้เป็นสองประเภทคือ ห้างหุ้นส่วนสามัญ และห้างหุ้นส่วนจำกัด

ผู้แทนของห้างหุ้นส่วนทั้งสองชนิดดังกล่าวได้แก่หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบในห้างหุ้นส่วน สำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญในกรณีที่ จะได้ทำความตกลงกันไว้ว่าจะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดเป็นผู้จัดการห้าง เพราะถ้ามิได้ตกลงกันไว้แล้ว ตามมาตรา 1033 ผู้เป็นหุ้นส่วนย่อมจัดการห้างหุ้นส่วนนั้นได้ทุกคน แต่ในเรื่องการเข้าทำสัญญานั้นถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งชักท้วง ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ จะเข้าทำสัญญานั้นไม่ได้ ส่วนห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้นผู้ที่จะเป็นผู้จัดการห้างต้องเป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบเท่านั้น ตามมาตรา 1088 ดังนั้นจึงขอพิจารณาความรับผิดชอบของผู้แทนของห้างหุ้นส่วนทั้งสองชนิดไปในคราวเดียวกัน ดังต่อไปนี้

2.1 ความรับผิดชอบของหุ้นส่วนผู้จัดการในการทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของห้าง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายไทยถือหลักว่า การกระทำใดๆของผู้แทนนิติบุคคล หากทำไปนอกขอบวัตถุประสงค์ก็จะไม่ถือว่าเป็นการกระทำของนิติบุคคล และนิติบุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด ซึ่งผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว ตามบทบัญญัติมาตรา 76 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติไว้ว่า " ถ้าและความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้นเกิดแต่ทำการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมีได้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลนั้นไซ้ ท่านว่าสมาชิกหรือผู้จัดการทั้งหลายเหล่านั้น บรรดาที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้น กับทั้งผู้จัดการและผู้แทนอื่นๆ ทั้งหลาย บรรดาที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการ จะต้องรับผิดชอบร่วมกันออกใช้ค่าสินไหมทดแทน"

หากหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วน กระทำการนอกขอบวัตถุประสงค์ของห้างแล้วโดยปกติ ย่อมถือว่าการกระทำนั้นไม่ผูกพันห้างหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างต้องรับผิดชอบในการกระทำดังกล่าวเป็นการส่วนตัว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 823 ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3482/2525 "จำเลยเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนจำกัด ได้เข้าทำสัญญาค้ำประกันบุคคลภายนอกแทนห้าง การกระทำของจำเลยจึงเป็นเรื่องตัวแทนกระทำโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกทำเหนือขอบอำนาจจำเลยจึงต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกโดยลำพัง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 823 จำเลยจะพ้นจากความรับผิดก็ต่อเมื่อจำเลยพิสูจน์ได้ว่า บุคคลภายนอกได้รู้หรือรู้ว่าจำเลยทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกทำเหนือขอบอำนาจ

แต่ในบางกรณีห้างหุ้นส่วนจำกัดร่วมรับผิดชอบกับหุ้นส่วนผู้จัดการที่ได้กระทำการนอกขอบวัตถุประสงค์ของห้างด้วย ดังต่อไปนี้

(1) ห้างหุ้นส่วนจำกัดต้องรับผิดชอบในกรณีที่ปล่อยให้หุ้นส่วนผู้จัดการกระทำการนอกขอบวัตถุประสงค์อยู่เป็นเนือง

หากในทางพิจารณาของศาลฟังข้อเท็จจริงได้ว่า ในทางปฏิบัติห้างหุ้นส่วนได้กระทำการขัดกับวัตถุประสงค์หรืออำนาจเช่นในอยู่เสมอๆ แม้กิจการดังกล่าวและการกระทำดังกล่าวจะเป็นการขัดกับตราสารจัดตั้งหรือวัตถุประสงค์ของห้าง ศาลก็อาจยกขึ้นมาพิจารณาว่าเป็นกรณีในทางปฏิบัติ เพื่อให้ห้างหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบ เมื่อต้องการให้เกิดความเป็นธรรม

ปรากฏตามคำพิพากษาฎีกาที่ 955/2510 "โจทก์ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัด และหุ้นส่วนผู้จัดการในฐานะส่วนตัวเป็นจำเลยร่วมกันเรื่องผิดสัญญาเช่า จำเลยให้การว่าหุ้นส่วนผู้จัดการในฐานะส่วนตัวเป็นคู่สัญญากับโจทก์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะหุ้นส่วนผู้จัดการลงชื่อในสัญญาโดยไม่ได้ประทับตราของห้างหุ้นส่วนจำกัด แต่ทางพิจารณาได้ความว่าในการทำสัญญาอื่นๆ หุ้นส่วนผู้จัดการได้ลงชื่อในสัญญาเหล่านั้นในนามของห้างหุ้นส่วนจำกัด และสัญญาเช่ารายนิพาทหุ้นส่วนผู้จัดการก็ทำในฐานะผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัด ดังนั้นต้องถือว่าหุ้นส่วนผู้จัดการทำสัญญาเช่ารายนิพาทในนามของห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบตามสัญญา หุ้นส่วนผู้จัดการไม่ต้องรับผิดชอบในฐานะส่วนตัว "

(2) กรณีที่ห้างหุ้นส่วนเชิดบุคคลอื่นเป็นตัวแทน หรือยินยอมให้บุคคลอื่น เช่นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดชอบเชิดตัวเองเป็นตัวแทน ห้างหุ้นส่วนและหุ้นส่วนผู้จัดการนั้นต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกในการกระทำนั้นแม้จะอยู่นอกขอบวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนนั้นก็ตาม

ในกรณีดังกล่าวนี้ บุคคลที่ถูกเชิด หรือเชิดตัวเองโดยที่ห้างหุ้นส่วนนั้นไม่คัดค้านยอมไม่ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว เนื่องจากตัวแทนเชิดมิใช่ตัวแทนจริงจิง ตามมาตรา 821 บัญญัติให้ตัวการรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกเท่านั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ตัวแทนเชิดต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก เว้นแต่บุคคลที่ถูกเชิดจะต้องรับผิดชอบในกรณีอื่นเช่นเป็นหุ้นส่วนประเภทจำกัดความรับผิดชอบที่สอดเข้าไปจัดกิจการงานของห้างเป็นต้น ส่วนห้างหุ้นส่วนซึ่งเป็นตัวการจะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกผู้สุจริตเสมือนว่าตัวแทนเชิดเป็นตัวแทนของตน ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 696/2519 จำเลยเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลเชิด ศ. ออกแสดงเป็นตัวแทนรับฝากรถ เป็นกิจการค้าต่อเนื่องกับการค้ำนำมันเชื้อเพลิงของจำเลย โดยรับค่าฝากรถจากโจทก์ผู้ทำการโดยสุจริต เมื่อรถที่ฝากหายไป จำเลยต้องรับผิดชอบต่อโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 2004/2517 ผู้จัดการจำเลยเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล อนุญาตให้โจทก์จอดรถที่ป้อมน้ำมันของจำเลย แม้จำเลยจะไม่ได้รับน้ำหนักตอบแทน ก็หาพ้นจากความรับผิดในฐานะเป็นผู้รับฝากไม่ โจทก์เรียกเอาทรัพย์สินที่ฝากไว้กับจำเลยคืน ดังนั้นไม่ว่าจำเลยซึ่งเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลจะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการประการใด จำเลยก็มีหน้าที่จะต้องคืนให้โจทก์ จะอ้างว่าผิดวัตถุประสงค์ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 553/2497 การกู้เงินเพื่อให้กิจการดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนจำกัด ย่อมนับเนื่องเข้าในวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น แม้จะไม่ระบุไว้ชัดแจ้งในตราสารจัดตั้งก็ดี ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัด ลงชื่อกู้เงินแทนห้าง แต่ประทับตราปลอมห้างหุ้นส่วนจำกัดก็ต้องรับผิด

2.2 กรณีที่หุ้นส่วนผู้จัดการกระทำนอกขอบอำนาจ

ก. ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล

โดยปกติแล้วในกรณีที่หุ้นส่วนผู้จัดการกระทำในขอบเขตอำนาจแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันโดยไม่มีจำกัดต่อบุคคลภายนอกซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการได้ก่อให้เกิดขึ้นในทางที่เป็นธรรมดาการค้าขายของห้าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 265/2510 ก. ซึ่งเป็นหุ้นส่วนของห้างหุ้นส่วนจำเลยได้ทำสัญญารับจ้างโจทก์และรับเงินค่าจ้างจากโจทก์ไว้ โดยใช้กระดาษแบบพิมพ์ของห้างหุ้นส่วน แม้สัญญาจะมีได้ลงลายมือชื่อหุ้นส่วนผู้จัดการ 2 คน และประทับตราห้างตามที่ได้จดทะเบียนไว้ แต่เมื่อกระดาษแบบพิมพ์เป็นของจำเลย แม้จะได้ขีดชื่อหุ้นส่วนผู้จัดการออกจากแบบพิมพ์ ข้อความก็ยังมิใช่ที่ว่าห้างหุ้นส่วนเป็นคู่สัญญา เพราะหาได้ขีดข้อความตอนนั้นออกด้วยไม่ พฤติการณ์ที่ปรากฏจึงเป็นการที่ห้างหุ้นส่วนแสดงออกว่า ก. เป็นตัวแทนห้างหุ้นส่วน ห้างหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบในการที่ ก. รับเงินค่าจ้างของโจทก์ไว้

แม้หุ้นส่วนผู้จัดการจะได้กระทำไปภายในขอบอำนาจ ถ้าหากเกิดความเสียหายขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความประมาทเลินเล่อของหุ้นส่วนผู้จัดการ หรือเป็นเพราะไม่ทำการในฐานะเป็นตัวแทนหุ้นส่วนผู้จัดการก็จะต้องรับผิดชอบในกิจการที่ตนกระทำหรือไม่กระทำนั้น อันเป็นเรื่องระหว่างหุ้นส่วนผู้จัดการกับหุ้นส่วนอื่นๆ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1042 และมาตรา 821

คำพิพากษาฎีกาที่ 1035/2520 ห้างหุ้นส่วนจำกัดจำเลยที่ 1 เชิด ก. ผู้เป็นหุ้นส่วนประเภทจำกัดความรับผิดชอบคนหนึ่ง เป็นผู้มีอำนาจจัดกิจการงานของห้างห้างต้องรับผิดชอบในหน้าที่ ก. ก่อขึ้นในกิจการของห้าง และ ก. ซึ่งสอดเข้าไปจัดการห้างกับ ข. ห้างหุ้นส่วน ผู้จัดการห้างต้องร่วมรับผิดชอบด้วย ส่วน ค. ผู้รับโอนหุ้นของ ก. นั้น

มือห้างยังไม่เลิก ก็ฟ้องให้ ค. รับผิดด้วยไม่ได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา 1095

ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเองนั้น หากหุ้นส่วนผู้จัดการกระทำนอกเหนือขอบอำนาจแล้ว จะต้องพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดการงานนอกสั่ง ว่าการที่หุ้นส่วนผู้จัดการกระทำไปนั้นเป็นไปในทางที่ จะให้สมประโยชน์ของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายตามความประสงค์อันแท้จริง หรือตามที่พึงสันนิษฐานได้หรือไม่ หากไม่เป็นดังกล่าวและหุ้นส่วนผู้จัดการก็ควรจะได้รู้สึกเช่นนี้แล้วด้วยไซ้ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ ก็ไม่ต้องรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของหุ้นส่วนผู้จัดการนั้นตามมาตรา 395 396 และมาตรา 1043 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1043 บัญญัติว่า " ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนอันมิได้เป็นผู้จัดการ เอื้อมเข้ามาจัดการงานของห้างหุ้นส่วนก็ดี หรือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเป็นผู้จัดการกระทำล่วงขอบอำนาจของตนก็ดี ท่านให้บังคับด้วยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ว่าด้วยการจัดการงานนอกสั่ง "

ข. ห้างหุ้นส่วนจำกัด

(1) ความรับผิดของหุ้นส่วนผู้จัดการในห้างหุ้นส่วนจำกัด ในกรณีที่กระทำในขอบอำนาจ ในเรื่องนี้มีหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนี้คือ

ก. เนื่องจากห้างหุ้นส่วนจำกัด ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเสมอ ดังนั้นห้างจึงมีตัวตน แยกออกจากผู้เป็นหุ้นส่วน ในการทำสัญญาติดต่อกับบุคคลภายนอก ก็ต้องใช้ชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดเป็นคู่สัญญา ตามปกติในห้างหุ้นส่วนจำกัดใน กฎหมายบังคับว่าให้หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดเท่านั้นที่จะเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการได้ (มาตรา 1087)

แต่หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัด ความรับผิดก็ไม่สามารถจะเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการได้ทุกคน จะเป็นได้เฉพาะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเท่านั้น ดังนั้นหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดที่เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ ก็มีสิทธิทำสัญญาติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ โดยใช้ชื่อห้างเป็นคู่สัญญา เมื่อหุ้นส่วนผู้จัดการ ได้ทำสัญญากับบุคคลภายนอกในสิ่งซึ่งเป็นธรรมดาการค้าขายของห้าง

เมื่อมีหนี้สินเกิดขึ้น ห้างหุ้นส่วนจำกัดที่เป็นคู่สัญญาที่ต้องรับผิดชำระหนี้รายนั้น เจ้าหนี้สามารถฟ้องห้างให้รับผิดได้ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว โดยในตอนนี้เจ้าหนี้จะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิด ให้ชำระหนี้แทนห้างยังไม่ได้จนกว่าห้างหุ้นส่วนจำกัดจะตกเป็นผู้ผิดนัดเสียก่อน

ข. เมื่อหุ้นส่วนผู้จัดการได้ทำสัญญาติดต่อกับบุคคลภายนอก ในทางที่เป็นธรรมดาการค้าขายของห้างหุ้นส่วนแล้ว เมื่อนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว เจ้าหนี้ของห้างก็ยังไม่ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดให้ชำระหนี้ จนกระทั่งห้างหุ้นส่วนจำกัดตกเป็นผู้ผิดนัดแล้ว เจ้าหนี้ของห้างก็สามารถที่จะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งหมดให้รับผิดชำระหนี้แทนห้างได้

หุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดคนที่ถูกฟ้อง จะปิดความรับผิดให้เจ้าหนี้ไปฟ้องจากหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดที่ไม่ได้ถูกฟ้องไม่ได้ แต่สามารถปิดความรับผิดให้เจ้าหนี้ไปฟ้องจากห้างหุ้นส่วนจำกัดก่อนได้ โดยพิสูจน์ว่าห้างหุ้นส่วนจำกัดยังมีทรัพย์สินพอที่จะชำระหนี้ได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และการที่จะบังคับชำระหนี้จากห้างไม่เป็นการยาก (ป.พ.พ.มาตรา 1070 และ 1071 โดยอนุโลมตามมาตรา 1080) กรณีนี้หุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดก็ต้องรับผิดร่วมกับห้างหุ้นส่วนจำกัดนั่นเอง ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 590/2520 ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดในหนี้ของห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยไม่จำกัดจำนวนตาม ป.พ.พ.มาตรา 1077(2) เมื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดผิดนัดชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิด ให้ชำระหนี้ได้ทันที จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการและเป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดของห้างหุ้นส่วนจำกัด จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดร่วมกับจำเลยที่ 1 จะอ้างว่าต้องให้มีการเลิกห้างหรือล้มละลายหรือจะต้องปรากฏว่าห้างไม่มี ทรัพย์สินไม่พอชำระหนี้ หาได้ไม่

ค. ตามปกติ เจ้าหนี้ของห้างหุ้นส่วนจำกัด ต้องฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดก่อน ต่อเมื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดผิดนัด เจ้าหนี้จึงจะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดได้ บางกรณีแม้ห้างหุ้นส่วนยังไม่ผิดนัด แต่เจ้าหนี้ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดและหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดให้รับผิดร่วมกัน และหุ้นส่วนที่ถูกฟ้องไม่ได้ต่อสู้ว่าห้างมิได้ผิดนัด ก็อาจถือว่าห้างได้ผิดนัดแล้ว จึงสามารถฟ้องร้องทั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด และหุ้นส่วนพวกไม่จำกัด ให้รับผิดชำระหนี้ร่วมกันได้ ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 790/2510 โจทก์ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัด เป็นจำเลยที่ 1 และผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดให้ล้มละลาย ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์สั่งพิทักษ์ทรัพย์ของจำเลยทั้งสองเด็ดขาด

จำเลยที่ 2 ฎีกาว่า โจทก์ฟ้องจำเลยที่ 2 ให้เป็นบุคคลล้มละลายร่วมกับจำเลยที่ 1 ไม่ได้ ต่อเมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ห้างหุ้นส่วนซึ่งจดทะเบียนแล้ว จึงจะมีคำขอให้ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลายได้ ตาม พระราชบัญญัติล้มละลาย ๙ มาตรา 89

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนชนิดไม่จำกัดความรับผิด ต้องรับผิดในหนี้ที่โจทก์ฟ้องเพราะจำเลยที่ 1 ผิดนัดแล้ว โจทก์จึงฟ้องให้รับผิดตามฟ้องได้โดยตรง มิใช่ว่าโจทก์จำจะต้องดำเนินกระบวนการตาม พระราชบัญญัติล้มละลาย ๙ มาตรา 89 แต่ทางเดียว

(2) ความรับผิดของหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิด กรณีกระทำนอกขอบอำนาจ

สำหรับการกระทำนอกขอบอำนาจหน้าที่ของหุ้นส่วนผู้จัดการนั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า เป็นการกระทำของหุ้นส่วนผู้จัดการ ที่อยู่นอกเหนือจากข้อจำกัดอำนาจดังได้ระบุไว้ในตราสารจัดตั้ง ซึ่งถ้าผลของการกระทำเกินอำนาจหน้าที่ของหุ้นส่วนผู้จัดการไม่เป็นการกระทำที่อยู่นอก

ขอบวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนแล้ว การกระทำนั้นห้างหุ้นส่วนย่อมสามารถที่จะให้สัตยาบันการกระทำที่อยู่นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่นั้น ให้มีผลผูกพันห้างหุ้นส่วนได้ ทั้งนี้ก็เป็นผลเนื่องมาจากการนำหลักกฎหมายตัวแทนเข้ามาใช้ปรับความสัมพันธ์ระหว่างหุ้นส่วนผู้จัดการกับห้างหุ้นส่วน แต่หากห้างหุ้นส่วนมิได้ให้สัตยาบันหรือรับรองการกระทำที่อยู่นอกเหนือขอบอำนาจหน้าที่แล้ว การกระทำนั้นย่อมไม่ผูกพันให้ห้างหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบแต่ประการใด ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 823 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า

" ถ้าตัวแทนกระทำการอันใดอันหนึ่งโดยปราศจากอำนาจก็ดี หรือทำนอกทำเพื่อขอบอำนาจก็ดี ท่านว่าย่อมไม่ผูกพันตัวการเว้นแต่ตัวการจะให้สัตยาบันแก่การนั้น

ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ท่านว่าตัวแทนย่อมต้องรับผิดชอบบุคคลภายนอกโดยลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้ถือว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ "

ผลของการให้สัตยาบัน

การให้สัตยาบันของตัวการตามมาตรา 823 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของตัวการและตัวแทนต่อบุคคลภายนอก จึงมีผลเพียงให้สัญญาที่ตัวแทนทำกับบุคคลภายนอกโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกทำเพื่อขอบอำนาจผูกพันตัวการเท่านั้น ส่วนตัวแทนหลุดพ้นความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกไป ตามหลักในมาตรา 820 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับความรับผิดชอบสัญญาตัวแทน หรือตัวแทนต่อตัวการยังคงอยู่ เพราะมิได้ถือว่าการให้สัตยาบันเป็นผลให้การนั้นเป็นการภายในขอบอำนาจ ดังนั้น หากมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ตัวการ ตัวแทนต้องรับผิดชอบต่อตัวการตามมาตรา 812 ตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 1611/2512 (ประชุมใหญ่)

ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ตัวแทนย่อมต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกโดยลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้ถือว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจหรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1394/2526 โจทก์ในฐานะตัวการฟ้องจำเลยที่ 3 ในฐานะตัวแทนให้ต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ในฐานะที่จำเลยที่ 3 ได้ให้จำเลยที่ 1 กู้เงินไปโดยปราศจากอำนาจหรือนอกขอบอำนาจ ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายเพราะไม่อาจบังคับชำระหนี้เอาแก่จำเลยที่ 1 ได้ ดังนี้ จำเลยที่ 3 จะอ้างว่าโจทก์ได้คิดดอกเบี้ยจากจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 3 ได้รายงานให้ทราบทุกเดือน โจทก์ไม่เคยทักท้วง จำเลยที่ 3 จึงไม่ต้องรับผิดชอบไม่ได้ เพราะข้อต่อสู้ของจำเลยที่ 3 เป็นเรื่องต่อบุคคลภายนอกฟ้องให้ตัวการรับผิดชอบในการกระทำของตัวแทน ซึ่งเป็นคนละกรณีกับตัวการฟ้องตัวแทนให้รับผิดชอบต่อตัวการ

คำพิพากษาฎีกาที่ 704/2499 การดำเนินกิจการของบริษัทจำกัด นั้น บริษัทหาจำเป็นต้องแสดงเจตนาโดยผู้แทนของบริษัทเสมอไปไม่ บริษัทอาจถือเอาประโยชน์และต้องรับผิดชอบจากการกระทำโดยทางตัวแทนของบริษัทก็ได้

ในบางกรณีแม้หุ้นส่วนผู้จัดการจะกระทำนอกอำนาจ แต่พฤติการณ์หากรับฟังได้ว่าเป็นตัวแทนเข็ด หุ้นส่วนต้องรับผิดชอบในการกระทำของหุ้นส่วนผู้จัดการ ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1091/ 2500 ฉ.ปลอมใบสั่งของห้างจำเลยชื่อไม้จากโจทก์ ลงชื่อ ฉ. ว่าเป็นผู้จัดการแล้วประทับตราห้างจำเลย ดังนี้ห้างจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบเพราะ ฉ. มิใช่ตัวแทน และไม่ได้เข็ด ฉ. เป็นตัวแทน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2579/2516 จำเลยที่ 3 ซึ่งเคยเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนจำเลยที่ 1 แต่ได้พ้นจากการเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการแล้ว ได้เปิดบัญชีกระแสรายวันและทำสัญญากู้เบิกเงินเกินบัญชี เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต และทำสัญญารับมอบสินค้าเชื่อ(ทรัสต์รีซิท) กับธนาคารโจทก์ในนามของห้างจำเลยที่ 1 และประทับตราชื่อห้างจำเลยที่ 1 ซึ่งแสดงว่าจำเลยที่ 3 กระทำการแทนห้างจำเลยที่ 1 มิใช่กระทำการเป็นการส่วนตัว และห้างจำเลยที่ 1 ก็ทราบถึงกิจการที่จำเลยที่ 3 ได้กระทำ และยอมรับเอาเป็นกิจการที่ทำแทนห้างจำเลยที่ 1 ดังนี้ ถือได้ว่าห้างจำเลยที่ 1 ได้เข็ดหรือรู้อยู่แล้วยอมให้จำเลยที่ 3 แสดงออกเป็นตัวแทนของตน มีอำนาจกระทำกิจการดังกล่าวแทนห้าง จำเลยที่ 1 จึงต้องรับผิดชอบต่อธนาคารโจทก์

2.3 ความรับผิดชอบของหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ของห้าง

ในเรื่องนี้มีหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁰ ดังนี้คือ

(1) เนื่องจากห้างหุ้นส่วนจำกัด ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเสมอ ดังนั้นห้างจึงมีตัวตน แยกออกจากหากจากผู้เป็นหุ้นส่วน ในการทำสัญญาติดต่อด้านภายนอกก็ต้องใช้ชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดเป็นคู่สัญญา ตามปกติในห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น กฎหมายบังคับว่าให้หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบเท่านั้นที่จะเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการได้ (มาตรา 1087)

แต่หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัด ความรับผิดชอบก็ไม่สามารถจะเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการได้ทุกคน จะเป็นได้เฉพาะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเท่านั้น ดังนั้นหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดชอบที่เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ ก็มีสิทธิทำสัญญาติดต่อด้านภายนอกได้ โดยใช้ชื่อห้างเป็นคู่สัญญา เมื่อหุ้นส่วนผู้จัดการได้ทำสัญญากับบุคคลภายนอกในสิ่งซึ่งเป็นธรรมดาการค้าขายของห้าง

เมื่อมีหนี้สินเกิดขึ้น ห้างหุ้นส่วนจำกัดที่เป็นคู่สัญญาก็ต้องรับผิดชอบชำระหนี้รายนั้น เจ้าหนี้สามารถฟ้องห้างให้รับผิดชอบได้ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว โดยในตอนนี้เจ้าหนี้จะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดชอบ ให้ชำระหนี้แทนห้างยังไม่ได้จนกว่าห้างหุ้นส่วนจำกัดจะตกเป็นผู้ผิดนัดเสียก่อน²¹

²⁰ตามกฎหมายอังกฤษ คือ Limited Partnership Act 1907

²¹ทวิ เจริญพิทักษ์ คำอธิบายโดยพิสดารกฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท ปี 2504 หน้า 221

(2) เมื่อหุ้นส่วนผู้จัดการได้ทำสัญญาติดต่อกับคู่ค้าภายนอก ในทางที่เป็นธรรมดาการค้าขายของห้างหุ้นส่วนแล้ว เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว เจ้าหนี้ของห้างก็ยังไม่ได้นำฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดให้ชำระหนี้ จนกระทั่งห้างหุ้นส่วนจำกัดตกเป็นผู้ผิดนัดแล้ว เจ้าหนี้ของห้างก็สามารถที่จะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งหมดให้รับผิดชำระหนี้แทนห้างได้ หุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดที่ถูกฟ้อง จะปิดความรับผิดให้เจ้าหนี้ไปฟ้องจากหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดที่ไม่ได้ถูกฟ้องไม่ได้ แต่สามารถปิดความรับผิดให้เจ้าหนี้ไปฟ้องจากห้างหุ้นส่วนจำกัดก่อนได้ โดยพิสูจน์ว่าห้างหุ้นส่วนจำกัดยังมีทรัพย์สินพอที่จะชำระหนี้ได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และการที่จะบังคับชำระหนี้จากห้างไม่เป็นการยาก (ป.พ.พ.มาตรา 1070 และ 1071 โดยอนุโลมตามมาตรา 1080) กรณีนี้หุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดก็ต้องรับผิดร่วมกับห้างหุ้นส่วนจำกัดนั่นเอง ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 590/2520 ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดในหนี้ของห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยไม่จำกัดจำนวนตาม ป.พ.พ.มาตรา 1077(2) เมื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดผิดนัดชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิด ให้ชำระหนี้ได้ทันที จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการและเป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดของห้างหุ้นส่วนจำกัด จำเลยที่ 2 จึงต้องรับผิดร่วมกับจำเลยที่ 1 จะอ้างว่าต้องให้มีการเลิกห้างหรือล้มละลายหรือจะต้องปรากฏว่าห้างไม่มีทรัพย์สินพอชำระหนี้ หาได้ไม่

(3) ตามปกติ เจ้าหนี้ของห้างหุ้นส่วนจำกัด ต้องฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดก่อน ต่อเมื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดผิดนัด เจ้าหนี้จึงจะฟ้องหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดได้ บางกรณีแม้ห้างหุ้นส่วนยังไม่ผิดนัด แต่เจ้าหนี้ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดและหุ้นส่วนพวกไม่จำกัดความรับผิดให้รับผิดร่วมกัน และหุ้นส่วนที่ถูกฟ้องไม่ได้ต่อสู้ว่าห้างมิได้ผิดนัด ก็อาจถือว่าห้างได้ผิดนัดแล้วจึงสามารถฟ้องร้องทั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด และหุ้นส่วนพวกไม่จำกัด ให้รับผิดชำระหนี้ร่วมกันได้ ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 790/2510 โจทก์ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัด เป็นจำเลยที่ 1 และผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดให้ล้มละลาย ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์สั่งพิทักษ์ทรัพย์ของจำเลยทั้งสองเด็ดขาด

จำเลยที่ 2 ฎีกาว่า โจทก์ฟ้องจำเลยที่ 2 ให้เป็นบุคคลล้มละลายร่วมกับจำเลยที่ 1 ไม่ได้ ต่อเมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ห้างหุ้นส่วนซึ่งจดทะเบียนแล้ว จึงจะมีคำขอให้ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลายได้ ตาม พระราชบัญญัติล้มละลาย 4 มาตรา 89

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนชนิดไม่จำกัดความรับผิด ต้องรับผิดในหนี้ที่โจทก์ฟ้องเพราะจำเลยที่ 1 ผิดนัดแล้ว โจทก์จึงฟ้องให้รับผิดตามฟ้องได้โดยตรง มิใช่ว่าโจทก์จำจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาตาม พระราชบัญญัติล้มละลาย 4 มาตรา 89 แต่ทางเดียว

3. ความรับผิดชอบของผู้แทนสมาคม

สมาคม ใน ป.พ.พ.มาตรา 1274 ระบุว่า "อันว่าสัญญาตั้งสมาคมขึ้น คือสัญญาซึ่งบุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกันอันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน"

เมื่อสมาคมได้จดทะเบียนแล้ว สมาคมก็ถือว่าได้ตั้งเป็นนิติบุคคลต่างหากจากบุคคลทั้งหลายที่รวมเข้าอยู่ในนั้น (มาตรา 1282)

ผู้แทนสมาคม ตามข้อบังคับของสมาคมได้แก่กรรมการหรือผู้จัดการ จำแนกของกรรมการจะมีกี่คนก็ได้แต่ข้อบังคับของสมาคม และบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้แทนของสมาคม ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก และความเกี่ยวพันในระหว่างสมาคมกับบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการ หรือกับบุคคลภายนอกนั้น ให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน (มาตรา 1286)

ผู้จัดการของสมาคม ต้องเป็นบุคคลมีหลักฐานสมควรแก่วัตถุที่ประสงค์และฐานะของสมาคมด้วย (มาตรา 1280) และการเปลี่ยนตัวบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการสมาคม นั้นต้องแจ้งแก่นายทะเบียน เพื่อจดทะเบียนภายในสิบสี่วันนับแต่วันที่ได้เปลี่ยน ถ้านายทะเบียนไม่พอใจว่าผู้จัดการคนใหม่เป็นบุคคลอันมีหลักฐานสมควรดั่งว่าไว้ในมาตรา 1280 จะไม่ยอมรับจดทะเบียนการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ได้ (มาตรา 1284) ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้จัดการของสมาคมที่เินอกจากจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากที่ประชุมสมาชิกแล้ว ต้องเป็นบุคคลมีหลักฐานสมควร แก่วัตถุที่ประสงค์และฐานะของสมาคม และได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสมาคมก่อนอีกด้วย

บรรดาบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้แทนของสมาคม ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก (มาตรา 1285)

ส่วนสมาชิกของสมาคมนั้น นอกจากจะมีข้อบังคับบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นแล้วสมาชิกทุกคนจำกัดความรับผิดชอบเพียงจำนวนเงินค่าบำรุงที่สมาชิกในค้างชำระอยู่ (มาตรา 1290)

(1) ความรับผิดชอบของผู้จัดการสมาคมต่อสมาคม

ความรับผิดชอบของผู้จัดการสมาคม ต่อสมาคมได้แก่หน้าที่และความรับผิดชอบของตัวการต่อตัวแทน ตาม ป.พ.พ.มาตรา 815 - 819

ได้แก่ ผู้จัดการมีสิทธิใช้เงินของสมาคมในการดำเนินการของสมาคมตามที่ได้รับมอบหมาย (มาตรา 815) และหากในการดำเนินการของสมาคมนั้น ผู้จัดการออกเงินทดรองหรือเงินค่าใช้จ่ายไปในเหตุจำเป็นในการดำเนินงานของสมาคม ย่อมมีสิทธิเรียกเงินจากสมาคมเพื่อชดใช้ รวมทั้งดอกเบี้ยนับแต่วันที่ออกเงินไปนั้นด้วยก็ได้ หรือหากผู้จัดการต้องรับภาระเป็นหนี้ขึ้นอย่างหนึ่งอย่างใดในการดำเนินกิจการสมาคมอันเป็นการจำเป็น สมาคมต้องชำระหนี้ให้แก่ผู้จัดการ หรือต้องให้ประกันแก่ผู้จัดการ หรือหากการดำเนินกิจการสมาคมเป็นเหตุให้ผู้จัดการได้รับความเสียหาย อันมิใช่เพราะความผิดของตนย่อมเรียกค่าสินไหมทดแทนเอาที่สมาคมได้ (มาตรา 816) ค่าบาเหน็จสำหรับผู้จัดการสมาคมถ้าไม่มีข้อสัญญาตกลงกันไว้ ผู้จัดการสมาคมมีสิทธิที่จะได้รับค่าบาเหน็จเมื่อพ้นตำแหน่งผู้จัดการสมาคม (มาตรา 817)

(2) ความรับผิดชอบของผู้จัดการสมาคมและสมาคมต่อบุคคลภายนอก

สมาคมย่อมต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกในกิจการทั้งหลายที่ผู้จัดการ หรือผู้รับมอบอำนาจได้ทำไปภายในขอบอำนาจ (มาตรา 820) ถ้าผู้จัดการสมาคมเชื่อบุคคลใดขึ้นเป็นผู้จัดการสมาคม หรือสมาคมรู้แล้วยอมให้เขาแสดงออกว่าเป็นผู้จัดการสมาคม สมาคมและผู้จัดการต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกผู้สุจริตในการกระทำของตัวแทนเชิดนั้น (มาตรา 821) ในกรณีที่ผู้จัดการทำการอันใดเกินขอบอำนาจข้อบังคับของสมาคม แต่ในทางปฏิบัติของผู้จัดการทำให้บุคคลภายนอกมีมูลเหตุสมควรจะเชื่อว่าการอันนั้นอนุภายในวัตถุประสงค์และข้อบังคับของสมาคมแล้ว สมาคมต้องรับผิดชอบในการกระทำดังกล่าวแล้วแต่กรณี (มาตรา 822)

ถ้าผู้จัดการสมาคมกระทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจยอมไม่ผูกพันสมาคม ผู้จัดการต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวเว้นแต่ที่ประชุมสมาชิกจะได้ให้สัตยาบันแก่การนั้น (มาตรา 823) หรือสามารถพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกได้รู้ยู่่ว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ

(3) ความรับผิดชอบของผู้จัดการสมาคมในกรณีสมาคมล้มละลาย

สมาคม อาจถูกฟ้องให้ล้มละลายได้โดยเจ้าหน้าที่ทั่วไป ตามหลักเกณฑ์ในพระราชบัญญัติล้มละลายฯ มาตรา 7 ,9 และ มาตรา 10 หากสมาคมเป็นหนี้เจ้าหน้าที่เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคน เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าห้าแสนบาท โดยสมาคมเป็นผู้มีหนี้สินส่วนตัวและหนี้สินอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน ไม่ว่าจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม ก็อาจถูกเจ้าหน้าที่ฟ้องให้ล้มละลายได้

และเมื่อสมาคมล้มละลาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1292 อนุมาตรา 5 บัญญัติให้สมาคมต้องเลิกกัน

นอกจากนี้ ในกรณีอื่นๆที่สมาคมต้องเลิกกัน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1292 และ มาตรา 1293 มาตรา 1294 บัญญัติให้นำบทบัญญัติทั้งหลายในลักษณะ 22 หมวด 5 อันว่าด้วยการชำระบัญชีเลิกห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้น มาใช้บังคับในการชำระบัญชีสมาคมด้วยโดยอนุโลมเมื่อได้ชำระบัญชีแล้ว ถ้ามีสินทรัพย์เหลืออยู่เท่าใด จะแบ่งให้แก่สมาชิกของสมาคมนั้นไม่ได้สินทรัพย์ทั้งนั้นจะต้องโอนไปให้แก่บุคคลอื่น ตามที่ได้ระบุไว้ในข้อบังคับของสมาคม หรือถ้าไม่ได้ระบุไว้ ก็ตามแต่สมาคมจะตกลงในที่ประชุมใหญ่ (มาตรา 1295) ถ้าไม่มีการระบุนิติบุคคลใดไว้ให้เป็นผู้รับทรัพย์สินของสมาคมในที่ประชุมใหญ่ ให้ตกเป็นของแผ่นดิน (มาตรา 1296) แต่หากว่าผู้ชำระบัญชีมาพิจารณาเห็นว่า เมื่อเงินค่าบำรุงสมาคมได้ใช้เสร็จหมดแล้ว สินทรัพย์ของสมาคมก็ยังไม่พอกับหนี้สินไซ้ ผู้ชำระบัญชีต้องร้องขอต่อศาลทันที เพื่อให้ออกคำสั่งว่าสมาคมนี้ล้มละลายตาม ป.พ.พ. มาตรา 1266 ซึ่งนำมาใช้บังคับกับการชำระบัญชีของสมาคมด้วย ตามความในมาตรา 1294

ดังนั้นผู้ชำระบัญชีของสมาคม ต้องร้องขอให้สมาคมล้มละลายหากปรากฏว่าเงินค่าบำรุงสมาคมได้ใช้เสร็จหมดแล้ว สินทรัพย์ก็ยังไม่พอกับหนี้สิน การดำเนินการของผู้ชำระ

บัญชีสมาคม ได้แก่การร้องขอต่อศาลให้สมาคมล้มละลาย ตามความในมาตรา 88 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลายฯ เมื่อศาลได้รับคำร้องขอแล้ว ให้ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์สินของสมาคมโดยเด็ดขาดทันที และให้ที่ประชุมเจ้าหนี้แต่งตั้งเจ้าหนี้คนหนึ่งขึ้น ให้มีสิทธิและหน้าที่เสมือนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ความรับผิดชอบของผู้จัดการสมาคมในคดีล้มละลาย จึงเหมือนกับความรับผิดชอบของกรรมการบริษัท คือมีความรับผิดชอบในทางอาญา ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 161-175 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย ฯ

ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศส เนื่องจากสมาคมนั้น เป็นการก่อตั้งเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกัน อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกันจึงได้รับการยกเว้นไม่เข้าเงื่อนไขที่จะถูกฟ้องให้ล้มละลาย เพราะบุคคลที่อาจถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีล้มละลายตามกฎหมายล้มละลายของฝรั่งเศสนั้น บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่ประกอบกิจการค้าเพื่อหากำไร และได้ขึ้นทะเบียนเป็นพ่อค้าไว้เท่านั้นที่จะถูกฟ้องให้ล้มละลายได้บุคคลที่มีชื่อค้าจะอยู่นอกกระบวนการของกฎหมายล้มละลาย หากจะมีความรับผิดชอบก็เพียงแต่อาจถูกฟ้องเป็นคดีแพ่งได้เท่านั้น แต่ก็มีข้อยกเว้นอยู่ว่าถึงหากจะมีได้จดทะเบียนเป็นพ่อค้า แต่โดยพฤติการณ์เป็นผู้ประกอบกิจการค้า ดังนั้นสมาคมแม้จะมีได้มุ่งหวังหาผลกำไรมาแบ่งปันกัน หากแต่มีพฤติการณ์เป็นผู้ประกอบกิจการค้าก็อาจถูกฟ้องให้ล้มละลายได้โดยต้องปรากฏว่าสมาคมนั้นมีพฤติการณ์ปรากฏว่า สมาคมงดการใช้จ่ายเงินแก่เจ้าหนี้โดยอยู่ในสถานะทางการเงินที่หมดหวัง และไม่สามารถชำระหนี้ได้หรือสามารถชำระหนี้ได้แต่ด้วยวิธีการฉ้อฉล

ตามกฎหมายอังกฤษ ทั้งฝ่ายเจ้าหนี้และลูกหนี้มีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอให้ลูกหนี้ล้มละลายได้ ปรากฏตาม Bankruptcy Act 1914 , s.6 ดังนี้ เจ้าหนี้ของสมาคมหรือผู้ชำระบัญชีจึงสามารถร้องขอให้สมาคมล้มละลายได้

มีข้อพิจารณาว่า เหตุใดกฎหมายจึงบัญญัติให้ผู้จัดการสมาคมต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวทั้งในทางแพ่งและอาญา หากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคมแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นนิติบุคคลที่มีได้มุ่งหวังผลกำไรมาแบ่งปันระหว่างกัน ส่วนใหญ่มีกระทำให้เพื่อประโยชน์ของสังคม หรือเพื่อประโยชน์ของบรรดาสมาชิกเป็นสำคัญ กฎหมายจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันมิให้ผู้จัดการแสวงหาผลประโยชน์เป็นการส่วนตัว หรืออาศัยสมาคมเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด ดังนั้นจึงเป็นการเหมาะสมแล้ว ที่พระราชบัญญัติล้มละลาย ได้กำหนดข้อสันนิษฐานให้ผู้แทนนิติบุคคลมีหน้าที่และความรับผิดชอบทางอาญา เช่นเดียวกับลูกหนี้สำหรับกิจการที่ตนได้กระทำในขณะที่เป็นผู้ประกอบกิจการงานของสมาคม และในการที่จะกำหนดให้ผู้จัดการสมาคมต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวในทางแพ่ง โดยต้องชดใช้หนี้สินให้แก่กองทรัพย์สินของสมาคม ในกรณีที่ผู้จัดการสมาคมดำเนินกิจการของสมาคมต่อไปทั้งๆที่รู้อยู่แล้วว่า หรือควรจะรู้ว่าสมาคมมีหนี้สินล้นพ้นตัว ทำให้เจ้าหนี้ของสมาคมได้รับชำระหนี้ไม่เต็มจำนวน ผู้จัดการของสมาคมจึงสมควรรับผิดชอบเพื่อชดใช้ค่าเสียหายอันตนเองมีส่วนร่วมก่อหนี้ขึ้น และตามหลักกฎหมายไทย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1286 ก็บัญญัติความรับผิดชอบของผู้จัดการเสมือนตัวการตัวแทน ดังนั้นการที่ให้ผู้จัดการรับผิดชอบใช้ค่า

เสียหายให้แก่กองทรัพย์สินของสมาคมในคดีล้มละลาย สำหรับการกระทำดังกล่าวข้างต้น จึงไม่ขัดกับหลักควมรับผิดชอบในทางแพ่งแต่อย่างใด

4. ความรับผิดชอบของผู้จัดการมูลนิธิ

มูลนิธิ ได้แก่ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้เป็นแผนกเพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ และไม่ได้หมายคำกำไร

มูลนิธิที่จะเป็นนิติบุคคลนั้น จะต้องได้รับอำนาจจากรัฐบาล ซึ่งการให้อำนาจแก่มูลนิธินั้น ย่อมสุดแล้วแต่อำเภอใจของรัฐบาล และจะบังคับให้มีข้อไขอย่างไรแล้วจึงอนุญาตตามที่เห็นควรก็ได้ (ป.พ.พ. มาตรา 85, 86)

เมื่อมูลนิธิได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลแล้วจะมีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีผู้จัดการทั้งหลายเป็นผู้แทนของมูลนิธินั้น (ป.พ.พ. มาตรา 88) ความรับผิดชอบระหว่างมูลนิธิกับผู้จัดการ และระหว่างผู้จัดการกับบุคคลภายนอก ท่านให้บังคับตามบทบัญญัติทั้งหลายแห่งประมวลกฎหมายนี้ ลักษณะตัวแทน (มาตรา 89) มูลนิธิย่อมสิ้นสุดลงเมื่อมูลนิธินั้นล้มละลาย เลิกตามตราสารจัดตั้ง เมื่อวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสำเร็จบริบูรณ์แล้วหรือกลายเป็นอันวิสัย และเมื่อมีคำสั่งศาลให้เลิก

ในการชำระบัญชีของมูลนิธินั้น ให้ใช้บทบัญญัติในกฎหมายว่าด้วยการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนและบริษัทบังคับ อนึ่งตามควรแก่บทนั้น (มาตรา 95) เมื่อมูลนิธิสิ้นสุดลง ทรัพย์สินของมูลนิธินั้นให้ออนไปยังนิติบุคคล ตามที่จะพึงระบุไว้ในตราสารจัดตั้ง หรือนิติบุคคลซึ่งปรากฏว่ามีวัตถุประสงค์ที่ใกล้ชิดกับวัตถุประสงค์เดิมของมูลนิธินั้น หรือตกเป็นของแผ่นดินหากไม่สามารถโอนให้แก่นิติบุคคลอื่นได้ (มาตรา 96)

เมื่อมูลนิธิล้มละลาย ไม่ว่าจะโดยถูกเจ้าหนี้ฟ้องหรือโดยการร้องขอของผู้ชำระบัญชี ผู้จัดการมูลนิธิย่อมมีความรับผิดชอบ เช่นเดียวกับผู้จัดการสมาคม

ซึ่งเรื่องนี้หากพิจารณาตามหลักกฎหมายฝรั่งเศสแล้ว มูลนิธิจะอยู่นอกกระบวนการของการล้มละลาย เนื่องจากเป็นนิติบุคคลที่ไม่ได้หมายคำกำไร จึงไม่ตกอยู่ในกระบวนการล้มละลาย นอกจากนี้กฎหมายฝรั่งเศสยังมีบทบัญญัติยกเว้นความรับผิดชอบของผู้จัดการมูลนิธิไว้เป็นกรณีพิเศษอีกด้วย ทั้งนี้เพราะมูลนิธิมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นสำคัญ

เนื่องจากมูลนิธิมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ ดังนั้นกฎหมายจึงต้องห้ามมาตรการป้องกันมิให้ผู้จัดการมูลนิธิแสวงหาผลประโยชน์ หรือกระทำความผิดโดยอาศัยมูลนิธิเป็นเครื่องมือ ความรับผิดชอบของผู้จัดการมูลนิธิต่อบุคคลภายนอกกฎหมายบัญญัติให้นำบทบัญญัติว่าด้วยตัวแทนมาใช้บังคับ ดังนั้นในกรณีที่ผู้จัดการมูลนิธิกระทำนอกวัตถุประสงค์หรือข้อกำหนดของมูลนิธิ จึงต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว การที่มูลนิธิล้มละลายนั้น สาเหตุใหญ่ก็มาจากการดำเนินงานโดยผู้จัดการมูลนิธิ ดังนั้นเมื่อมูลนิธิล้มละลายจึงเป็นการสมควรที่จะให้ผู้จัดการมูลนิธิต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวทั้งในทางแพ่งและทางอาญา แม้ข้อเสียของการที่จะให้ผู้จัดการมูลนิธิต้องรับผิดชอบเป็นการ

ส่วนตัวในทางแพ่งและอาญาเมื่อมูลนิธิล้มละลาย จะส่งผลกระทบต่อบุคคลผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็น
 ผู้จัดการมูลนิธิไม่กล้าที่จะรับตำแหน่ง ทำให้กิจการเพื่อสาธารณประโยชน์ อาจไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่
 ประสงค์ แต่เมื่อพิจารณาแล้วมีผลดีมากกว่าผลเสีย กล่าวคือจะได้ผู้ที่เป็นผู้จัดการมูลนิธิที่ซื่อสัตย์
 สุจริตก่อนประโยชน์ให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิอย่างแท้จริง เพราะถ้าดำเนินการไปด้วย
 ความซื่อสัตย์สุจริตแล้วก็ไม่ต้องวิตกกังวลว่าจะต้องรับผิดชอบแต่ประการใด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย